

HEDEN, de

tweeduizenddrieëntwintig;

OP VERZOEK VAN:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.

hierna tezamen aangeduid als "Eisers",

die allen in deze kwestie woonplaats hebben gekozen in Amsterdam aan het adres Apollolaan 153, 1077 AS ten kantore van Höcker Advocaten, van welk kantoor mr. M.E. Kingma tot advocaat wordt gesteld;

GEDAGVAARD:

de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid **DE MIDDENWEG VLEDDER B.V.**, hierna aangeduid als "Vledder", statutair gevestigd en kantoorhoudende te (8381 XM) Vledder aan de Middenweg 4, aldaar mijn exploit doende en afschrift van dit stuk en van hieraan gehechte producties latende aan;

OM:

te verschijnen voor de voorzieningenrechter van de rechtbank Noord-Nederland, locatie Assen, op de terechtzitting die gehouden zal worden in het gerechtsgebouw aan de Brinkstraat 4 te (9401 HZ) Assen, op **19 september 2023** om **13:00 uur**;

MET DE UITDRUKKELIJKE VERMELDINGEN DAT:

- a. indien gedaagde niet in persoon en evenmin vertegenwoordigd door een advocaat op de terechtzitting verschijnt en de voorgeschreven termijnen en formaliteiten in acht zijn genomen, de rechter verstek tegen gedaagde zal verlenen en de hierna omschreven vordering zal toewijzen, tenzij deze hem onrechtmatig of ongegrond voorkomt;
- b. bij verschijning in het geding van gedaagde een griffierecht zal worden geheven, te voldoen binnen vier weken te rekenen vanaf het tijdstip van verschijning;

c. de hoogte van de griffierechten is vermeld in de meest recente bijlage behorend bij de Wet griffierechten burgerlijke zaken, die onder meer is te vinden op de website: www.kbvg.nl/griffierechtentabel

d. van een persoon die onvermogend is, een bij of krachtens de wet vastgesteld griffierecht voor onvermogenden wordt geheven, indien hij op het tijdstip waarop het griffierecht wordt geheven heeft overgelegd:

1^e een afschrift van het besluit tot toevoeging, bedoeld in artikel 29 van de Wet op de rechtsbijstand, of indien dit niet mogelijk is ten gevolge van omstandigheden die redelijkerwijs niet aan hem zijn toe te rekenen, een afschrift van de aanvraag, bedoeld in artikel 24, tweede lid, van de Wet op de rechtsbijstand, dan wel

2^e een verklaring van het bestuur van de raad voor rechtsbijstand, bedoeld in artikel 7, derde lid, onderdeel e, van de Wet op de rechtsbijstand waaruit blijkt dat zijn inkomen niet meer bedraagt dan de inkomens bedoeld in de algemene maatregel van bestuur krachtens artikel 35, tweede lid, van die wet;

e. de voorzieningenrechter aan de datumbepaling de uitdrukkelijke voorwaarde heeft verbonden dat de datum en het tijdstip van de mondelinge behandeling onverwijld aan gedaagde worden medegedeeld, en dat aan haar onverwijld de concept-dagvaarding en het ingevulde aanvraagformulier worden toegezonden.

WEGENS

I. KERN VAN DE ZAAK

1. De Eisers bezitten of gebruiken allemaal één of meerdere percelen aan De Broeken in Wittelte. Wittelte is een dorp gelegen in rijke natuur en rustige omgeving. Een groot deel van het gezinsleven van de Eisers speelt zich dan ook in de buitenlucht af.
2. Op de percelen van de Eisers wordt ook een aantal ondernemingen gedreven. Deze ondernemingen zijn hoofdzakelijk gericht op het aanbieden van diensten in een mooi natuurgebied en/of in de buitenlucht. Dat is het "*unique selling point*" van deze ondernemingen, en zij hebben dan ook bewust gekozen voor Gemeente Westerveld als vestigingslocatie.
3. Naast de percelen van de Eisers - slechts gescheiden door een openbaar wandelpad van circa drie meter breed - bevinden zich de percelen kadastraal bekend als DVR00-I-1602 & DVR00-I-1603 & DVR00-I-1604 & DVR00-I-1605 & DVR00-I-1606 & DVR00-I-1607 (hierna: de "Percelen"). Op de Percelen zijn agrarische gronden gelegen, die beheerd worden door Vledder. De Percelen werden voorheen gebruikt als grasland en de teelt van voedermais. Sinds april 2023 gebruikt Vledder de Percelen voor lilieteelt.

4. In tegenstelling tot de teelt van voedermais, betreft de lelieteelt een activiteit die gepaard gaat met (zeer) intensief gebruik van diverse gewasbeschermingsmiddelen. Uit academisch onderzoek en literatuur blijkt dat er een verband bestaat tussen het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en ernstige neurodegeneratieve aandoeningen zoals Parkinson, de ziekte van Alzheimer en Amyotrofe Lateraal Sclerose (ALS). De toelatingsprocedure van gewasbeschermingsmiddelen bevat een hiaat op dit punt, waardoor het risico op dergelijke neurologische gevolgen onvoldoende wordt beoordeeld bij de toelating. Dat een gewasbeschermingsmiddel is goedgekeurd door de daartoe bevoegde instantie, betekent daarom níet dat het middel geen schadelijke neurologische gevolgen voor de gezondheid van de mens heeft. Ook bevat de toepasselijke regelgeving geen bepaling op grond waarvan bij de toelatingsprocedure onderzoek wordt verricht naar de reacties en gevolgen die voortkomen uit het mengen van de verschillende goedgekeurde gewasbeschermingsmiddelen. Dit terwijl gewasbeschermingsmiddelen juist bij lelieteelt veelvuldig worden gemengd om het gewenste resultaat te bereiken.
5. Toen zij ervan op de hoogte raakten dat Vledder de Percelen had bestemd voor lelieteelt (met bijbehorend intensief gebruik van gewasbeschermingsmiddelen), zijn de Eisers dan ook in gesprek gegaan met Vledder. Zij maakten zich namelijk zorgen over de gevolgen daarvan voor hun gezondheid, en de gezondheid van hun familieleden en passanten (waaronder de klanten van de ondernemingen op de percelen van de Eisers) en over het voortbestaan van de op hun percelen aanwezige ondernemingen. Vledder heeft vervolgens een aantal toezeggingen gedaan over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen bij de voorgenomen lelieteelt, om zo de schadelijke effecten daarvan op hun (neurologische) gezondheid (en die van hun kinderen en passanten) zo veel als mogelijk te beperken.
6. Vledder heeft deze toezeggingen echter keer op keer geschonden, ondanks verschillende pogingen van de Eisers haar aan de afspraken te houden.
7. Vledder stelt de Eisers tot op heden voortdurend bloot aan ernstige gezondheidsrisico's, omdat zij bij de lelieteelt op de aangrenzende percelen van de Eisers voortdurend gewasbeschermingsmiddelen gebruikt die – onder meer – de neurologische gezondheid van de Eisers kunnen aantasten. Daarmee brengt Vledder de gezondheid van de Eisers in gevaar. Bovendien blijft Vledder de afspraken met de Eisers aanhoudend schenden, waardoor Vledder deze gezondheidsrisico's op geen enkele wijze probeert te beperken.
8. De Eisers zien zich daarom genoodzaakt om deze procedure te starten. Primair vorderen de Eisers een verbod op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op de Percelen.

Subsidiair vorderen de Eisers dat Vledder zich aan de gedane toezeggingen houdt. Meer subsidiair vorderen de Eisers dat Vledder zich houdt aan de wettelijke voorschriften en richtlijnen met betrekking tot de lelieteelt en het bijbehorende gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

9. Deze vorderingen en de grondslag daarvan worden hieronder nader toegelicht. Eerst zal worden ingegaan op de feiten, en zal de situatie van de Eisers en de voorgeschiedenis met Vledder worden geschetst. Daarna zal worden ingegaan op de juridische regels omtrent (toelating van) gewasbeschermingsmiddelen en de hiaten daarin. Vervolgens wordt het onderzoek naar het verband tussen gewasbeschermingsmiddelen en neurodegeneratieve ziektes in het algemeen besproken, en daarna wordt ingegaan op de specifiek door Vledder gebruikte middelen. Tenslotte zal uit dit alles blijken dat Vledder onrechtmatig handelt door de betreffende gewasbeschermingsmiddelen toe te passen vlakbij woningen, en zullen de vorderingen van Eisers worden toegelicht.

II. FEITEN

De percelen van de Eisers

10. Eisers wonen of werken in Wittelte, een klein dorp met slechts ongeveer 130 inwoners gelegen in een rustige omgeving en omringd door rijke natuur. Zo is onder meer het Natura 2000-gebied "Holtingerveld" nabij gelegen. De Eisers wonen in ruime, vrijstaande woningen op omvangrijke percelen. Grote onderdelen van het gezinsleven van de Eisers spelen zich dan ook af in de buitenlucht. De ruime percelen van de Eisers geven veel mogelijkheden, waar de Eisers graag gebruik van maken. De Eisers hebben een bewuste keuze gemaakt voor Wittelte en hechten veel waarde aan een actief buitenleven. Een van de Eisers is kort geleden moeder geworden en hecht er waarde aan om tijd in de buitenlucht te kunnen doorbrengen met haar pasgeboren baby.
11. Daarnaast worden op enkele van de percelen van de Eisers ondernemingen gedreven. Zo is [...] (eiseres sub 6) eigenaresse van twee percelen aan De Broeken, met huisnummer 3a en 3b. Op deze percelen zijn verschillende ondernemingen gevestigd. Het gaat onder meer om de vennootschappen onder firma [...] (**productie 1**) en [...] (**productie 2**). Beide vennootschappen zijn statutair gevestigd op De Broeken 3a in Wittelte. [...] (eiser sub 6) is vennoot bij beide ondernemingen. De ondernemingen adverteren met de rustige omgeving in de buitenlucht. [...]

Productie 1: KvK uittreksel Coachcentrum Et Emergo

Productie 2: KvK uittreksel Ad Solvendis

12. [...] (eiseres sub 1) voert op De Broeken 8 [...] (**productie 3**). Deze praktijk biedt coaching en therapie aan kinderen, jeugdigen en hun ouders. Volgens de website is de praktijk gericht op: *“Een positieve en ontspannen aanpak, veelal buiten, in de natuur en waar mogelijk in samenwerking met onze dieren.”*¹ Een groot deel van de werkzaamheden van deze onderneming vindt dan ook in de buitenlucht plaats op het perceel dat hoort bij De Broeken 8, en in de omliggende natuur. Zo wordt als onderdeel van de verleende coaching en therapie buiten gereden met pony's. Net als voor de ondernemingen van [...], is dus ook voor de bedrijfsvoering van [...] toegang tot de buitenlucht van cruciaal belang.

Productie 3: KvK uittreksel [...]

De werkzaamheden van Vledder

13. De percelen waar de Eisers wonen, alsmede waar de ondernemingen worden gedreven, grenzen aan – dan wel zijn op zeer korte – afstand gelegen van de Percelen kadastraal bekend als DVR00-I-1602 & DVR00-I-1603 & DVR00-I-1604 & DVR00-I-1605 & DVR00-I-1606 & DVR00-1607 (**productie 4**). Deze Percelen zijn in eigendom van [...] en worden beheerd door Vledder. Vledder betreft een agrarisch bedrijf dat is gericht op de teelt van perkplanten in de volle grond (**productie 5**).

Productie 4: kaart kadaster, waarop de percelen van Vledder en de omringende percelen van de Eisers zijn aangeduid

Productie 5: uittreksel Vledder

14. In de afgelopen jaren zijn de Percelen gebruikt als grasland voor een melkveebedrijf, en voor de teelt van voedermais.
15. Sinds april 2023 heeft Vledder de Percelen bestemd voor de teelt van lelies. Zoals hierna zal worden toegelicht (alinea's 33 tot en met 35), gaat lelieteelt gepaard met (zeer) intensief gebruik van diverse gewasbeschermingsmiddelen.

Toezeggingen Vledder

16. Omdat zij zich ernstige – en, zoals hierna zal blijken: gerechtvaardigde – zorgen maakten over hun gezondheid, hebben de Eisers samen met andere omwonenden direct contact gezocht met Vledder, zodra zij in april vernamen dat Vledder van plan was om lelies te telen op de percelen die aan hun woningen grenzen. De Eisers hebben aan Vledder hun

zorgen geuit over de mogelijk schadelijke gevolgen van de lelieteelt op de gezondheid van omwonenden. Op 3 april 2023 heeft een bijeenkomst plaatsgevonden tussen Vledder (vertegenwoordigd door [...]) en verschillende omwonenden (waaronder de Eisers) van de percelen. Tijdens deze bijeenkomst hebben partijen de door Vledder voorgenomen lelieteelt, en de gezondheidsrisico's daarvan voor de omwonenden, nader besproken. De Eisers hebben Vledder verzocht om afspraken te maken over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen bij de voorgenomen lelieteelt, om zo de schadelijke effecten daarvan op hun gezondheid (en die van hun kinderen en passanten) zo veel als mogelijk te beperken.

17. Allereerst hebben de omwonenden Vledder verzocht om aan de rand van de percelen een bufferstrook in te richten. Een bufferstrook is een strook grond waarop geen chemische gewasbeschermingsmiddelen worden toegepast, om verwaaiing van deze middelen buiten de Percelen zoveel als mogelijk te voorkomen. Hiertoe heeft Vledder zich niet bereid verklaard.
18. Vledder was wel bereid tot het doen van de volgende toezeggingen, die vervolgens zijn vastgelegd in een Whatsapp-bericht (**productie 6**):
  - a) Van het totale lieldveld van circa 14,5 hectare betreft 2,5 hectare een biologische proefopstelling;
  - b) De bestrijdingswerkzaamheden worden uitgevoerd conform de geldende wetgeving en richtlijnen;
  - c) Vledder richt het perceel West - Oost in, met een ruime draaicirkel van 12 meter op het perceel aan de zijde van eisers sub 4 en 5;
  - d) Aan de oostzijde van de percelen, aan de gehele zijde grenzend aan de woning van eisers sub 4 en 5, wordt een hennephaag van 3 meter breed en 3 meter hoog geplaatst, om drift van de gespoten gewasbeschermingsmiddelen tegen te gaan;
  - e) Vledder plaatst strips aan de omheining van eisers sub 4 en 5, die de verwaaiing van gifstoffen meten;
  - f) De generator(en) t.b.v. beregening zijn geluidsarm (geen trekkers) en worden niet in de nabijheid van burenen geplaatst;
  - g) Omwonenden verkrijgen de contactgegevens van [...] (indirect statutair bestuurder van Vledder), zodat burenen hem kunnen vragen om bij bijzondere gelegenheden niet te spuiten (bijv. in geval van een BBQ);
  - h) Voorafgaand aan het bespuiten van de percelen wordt een waarschuwingsbericht geplaatst in de Whatsapp-groep met omwonenden, zodat deze tijdig de ramen en deuren van hun woning kunnen sluiten;

- i) De omwonenden van de percelen beginnen geen hetze tegen Vledder over de app.

Productie 6: Afspraken tussen de omwonenden en Vledder, vastgelegd in de appgroep "De Broeken"

19. Tijdens de bijeenkomst hebben omwonenden (waaronder de Eisers) tevens de nodige vragen gesteld over de gewasbeschermingsmiddelen die Vledder zou gaan toepassen op haar Percelen. In reactie hierop heeft Vledder op 14 april 2023 aangegeven dat zij ten behoeve van de lelieteelt op de percelen (een cocktail van) verschillende bestrijdingsmiddelen zou gaan toepassen (**productie 7**). Vledder heeft gesteld dat tegen onkruid zou worden gespoten met de bestrijdingsmiddelen Stomp, Wing-p, Grounded, Fresco en Goltix. Ter bestrijding van luizen heeft Vledder aangegeven dat de middelen Somicidin en olie H zouden worden toegepast. Ter bestrijding van schimmel zou worden gespoten met Human, Solofol, Collis, Agromos en Luna Sensation, aldus Vledder. De middelen Agromos en Human kwalificeren als meststoffen en vallen als zodanig niet onder de gewasbeschermingsverordening. Daarom worden deze middelen in het navolgende buiten beschouwing gelaten.

Productie 7: Whatsappbericht van 14 april 2023 van [...] namens Vledder

Aanvang lelieteelt en schending toezeggingen

20. Na het afronden van de voorbehandeling van de Percelen, zijn op 11 april 2023 de eerste leliebollen ingeplant. Helaas heeft Vledder vervolgens de gemaakte afspraken met de Eisers geschonden. Dat wordt hieronder verder toegelicht.

Afspraak a: "biologische proefopstelling" blijkt een loze belofte

21. Op basis van de afspraken met de Eisers heeft Vledder zich verplicht om 2,5 hectare van de Percelen middels een proefopstelling aan te wenden voor biologische lelieteelt. Biologische lelieteelt houdt in dat het gebruik van chemische middelen en kunstmeststoffen bij de teelt niet is toegestaan. Daarmee wordt beoogd om de mogelijke schadelijke effecten van die middelen op de gezondheid van de omwonenden en het milieu te minimaliseren.² Ten behoeve van biologische lelieteelt bieden leveranciers (zoals Crehumus) biologische middelen aan die zijn gecertificeerd door Stichting Keur Alternatief voortgebrachte Landbouwproducten (SKAL).³ SKAL-gecertificeerde producten mogen –

---

² Teelthandleiding Biologische lelieteelt. Stichting Regionaal Onderzoek Lelieteelt in Noord- en Oost Nederland.

³ <https://crehumus.nl/>.

anders dan chemische gewasbeschermingsmiddelen – worden gebruikt op percelen waar biologisch wordt geteeld.⁴

22. Eisers nemen aan dat Vledder op de biologische proefopstelling inderdaad het biologische middel Crehumus heeft toegepast. Voor het overige heeft Vledder de biologische proefopstelling echter precies hetzelfde behandeld als de andere percelen. Dat houdt in dat op de biologische proefopstelling net zoveel gespoten is met chemische gewasbeschermingsmiddelen als op de andere percelen. Daarnaast is de biologische proefopstelling op dezelfde manier voorbehandeld als de overige percelen van Vledder, namelijk met het middel Glyfosaat.
23. Glyfosaat is een zeer omstreden middel dat een (onnatuurlijke) oranje of gele verkleuring van behandelde percelen veroorzaakt. Het middel is in andere landen reeds verboden omdat het carcinogeen zou zijn.⁵ Kortom: bespuiting met Glyfosaat is evident niet toegestaan in biologische lelieteelt. In het onderhavige geval heeft Vledder (onder meer) haar biologische proefopstelling van 2,5 hectare bespoten met Glyfosaat. Bewijs hiervan wordt geleverd door de foto's gemaakt door de Eisers (**productie 8**). Daarop is duidelijk te zien dat de Percelen een oranje/gele verkleuring hebben, wat duidt op het gebruik van Glyfosaat. De gele verkleuring duidt er op dat ook de berm van het wandelpad buiten het perceel is bespoten met Glyfosaat. Ook de landeigenaar van de Percelen heeft bevestigd dat deze inderdaad zijn bespoten met Glyfosaat.

Productie 8: Foto van de met Glyfosaat behandelde percelen

24. Door te spuiten met chemische gewasbeschermingsmiddelen op de biologische proefopstelling, blijkt de toezegging van Vledder om een gedeelte van haar Percelen in te richten als biologische proefopstelling een loze belofte.

Schending afspraak b: strijd met geldende wetgeving en richtlijnen

25. Het Activiteitenbesluit milieubeheer (het "Activiteitenbesluit") bevat wettelijke voorschriften voor het driftvrij toepassen van gewasbeschermingsmiddelen bij het telen van gewassen in de open lucht. Het Activiteitenbesluit is van toepassing op Vledder, omdat Vledder is aan te merken als een inrichting zoals gedefinieerd in artikel 1.2 van het Activiteitenbesluit. Artikel 3.83 van het Activiteitenbesluit stelt dat het bij een windsnelheid groter dan 5 meter per seconde (ongeveer windkracht 3) verboden is om gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken (het "spuitverbod"). Deze windsnelheid wordt bij neerwaartse bespuiting gemeten op 2 meter boven het grondoppervlak. Het

---

⁴ Teelthandleiding Biologische lelieteelt. Stichting Regionaal Onderzoek Lelieteelt in Noord- en Oost Nederland.

⁵ <https://www.ctgb.nl/onderwerpen/glyfosaat>.

sputverbod is ook opgenomen in de "Overeenkomst Gebruik gewasbeschermingsmiddelen Gemeente Westerveld".⁶ Gemeente Westerveld stimuleert lelietelers om deze overeenkomst te ondertekenen om de bollenteeltsector te verduurzamen.

26. Vledder heeft het spuitverbod meermaals overtreden, in ieder geval op 3 juli, 3 augustus en 9 augustus 2023. Uit de overgelegde beeldopnamen volgt dat Vledder op 3 juli 2023 omstreeks 09:27 uur gewasbeschermingsmiddelen heeft toegepast op de Percelen (**productie 9**). De windsnelheid te Wittelte bedroeg op dat moment 21 kilometer per uur (onder het kopje "WIND" op de beeldopname van de telefoon). Omgerekend bedraagt dat (afgerond) 5,8 meter per seconde.⁷ Ten tijde van het spuiten door Vledder was spuiten op grond van artikel 3.83 van het Activiteitenbesluit dus niet toegestaan. Vledder heeft het spuitverbod op 3 juli 2023 dus overtreden. Van een overtreding van het spuitverbod was ook sprake op 3 augustus 2023. Vledder heeft op die dag gewasbeschermingsmiddelen toegepast op de Percelen, ondanks het feit dat de windsnelheid op dat moment maar liefst 24 kilometer per uur bedroeg, oftewel (afgerond) 6,7 meter per seconde⁸ (**productie 9**). Ook op 9 augustus heeft Vledder het spuitverbod overtreden. Uit de overgelegde beeldopname (**productie 9**) blijkt dat Vledder op die dag om 15:04 uur gewasbeschermingsmiddelen heeft toegepast op de Percelen. De windsnelheid was op dat moment 20 kilometer per uur. Omgerekend bedraagt dat (afgerond) 5,6 meter per seconde.⁹
27. Door het spuitverbod meermaals te overtreden heeft Vledder in strijd met de toepasselijke regelgeving gehandeld, en daarmee ook de afspraak onder b) geschonden.

Productie 9: beeldopnames 3 juli 2023, 3 augustus 2023 en 9 augustus 2023

Schending afspraak c en d: te kleine draaicirkel en onvoldoende vanggewas

28. Vledder heeft aan de zijde van eisers sub 4 en 5 een draaicirkel op de Percelen ingericht. De draaicirkel betreft de strook langs het perceel waarin de tractor kan keren zonder het gewas te raken. De door Vledder ingerichte draaicirkel is echter slechts een paar meter breed, en daarmee te smal. Daardoor is de tractor meermaals over de ingezaaide hennephaag gereden. Dat volgt uit de overgelegde foto, die wielsporen van de tractor op de zaaistrook laat zien (**productie 10**). Als gevolg daarvan is de hennephaag niet goed opgekomen. De hennephaag is op dit moment slechts 1 meter hoog. Vanwege de te kleine

⁶

https://www.gemeentewesterveld.nl/Inwoners/Natuur_milieu_en_water/Milieu/Gewasbeschermingsmiddelen/Overeenkomst_gebruik_gewasbeschermingsmiddelen.

⁷ 21 delen door 3,6 = 5,83333333.

⁸ 24 delen door 3,6 = 6,66666667.

⁹ 20 delen door 3,6 = 5,55555556.

draaicirkel raakt de tractor tot op heden nog bij elke draai de (nu bescheiden opgekomen) hennep haag. Dat belemmert de groei van de hennep haag. Van de beloofde hennep haag van 3 meter hoog en breed is tot op heden dan ook geen sprake (**productie 10**). Doordat Vledder heeft nagelaten om een draaicirkel van (minimaal) 12 meter op de Percelen in te richten inclusief daarop een hennep haag van 3 meter hoog en breed toe te staan, heeft zij de afspraken onder c) en d) geschonden. Het enige wat het perceel van eisers sub 4 en 5 en Vledder nu scheidt, betreft een wandelpad van circa 3 meter breed dat in eigendom is van de Gemeente Westerveld. De teelt van Vledder vindt dus plaats op een afstand van slechts circa 60 meter van de gevel van de woning, 40 meter van de onderneming en ongeveer 10 meter van het perceel van eisers sub 4 en 5.

Productie 10: foto's die illustreren dat de tractor over de ingezaaide hennep haag is gereden en dat geen sprake is van de toegezegde hennep haag van 3 meter hoog en breed

Schending afspraak h

29. Vledder heeft nagelaten om voorafgaand aan het bespuiten van de Percelen de omwonenden te waarschuwen, en is tweemaal uit de daarvoor bestemde app-groep gestapt (**productie 11**). De Eisers zijn daardoor niet in staat om tijdig hun ramen en deuren te sluiten, om de door Vledder gespoten middelen zoveel mogelijk buiten de deur te houden en worden daardoor nog intensiever blootgesteld aan de gewasbeschermingsmiddelen. Bovendien was het voor kindercoachingpraktijk "Jij bent top" hierdoor niet mogelijk om tijdig de al ingeplande coachingsessies te verzetten, of te verplaatsen naar een andere locatie. Dit heeft tot stress geleid bij de kinderen en betrokken ouders. Vledder heeft daarmee de afspraak onder h) geschonden.

Schending afspraak e

30. Ook heeft Vledder nagelaten om strips aan de omheining van eisers sub 4 en 5 te plaatsen. De verwaaiing van gifstoffen kan daardoor niet worden gemeten. Vledder heeft daarmee de afspraak onder e) geschonden.
31. Samenvattend heeft Vledder het overgrote merendeel van de gemaakte afspraken geschonden. De Eisers hebben Vledder meermaals verzocht om de gemaakte afspraken alsnog na te komen (**productie 11**). Vledder heeft daaraan geen gehoor gegeven en is tot tweemaal toe uit de Whatsapp-groep met de omwonenden (zoals bedoeld in de afspraak onder h)) gestapt.

Productie 11: chatgeschiedenis Whatsapp-groep "Lelies aan de Broeken" 14 april t/m 20 mei 2023

32. In een ultieme poging om met Vledder in gesprek te komen heeft de advocaat van de Eisers bij brief van 28 juni 2023 Vledder gesommeerd de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen te staken (**productie 12**). Op deze brief is geheel geen reactie gekomen.

Productie 12: sommatie van mr. Wolters namens de Eisers d.d. 28 juni 2023

Gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de lelieteelt

33. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (het "CBS") onderzoekt eens per 4 jaar het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de landbouw. De laatste cijfers uit 2021 laten zien dat de lelieteelt in heel Nederland 5.810 hectare besloeg.¹⁰ In 2019 werd omstreeks 6.021 hectare grond ingezet voor de teelt van lelies.¹¹

34. Tegelijkertijd werd bij de lelieteelt in 2020 (het meest recente jaar waarover het CBS cijfers heeft verzameld en gepubliceerd) maar liefst 601 duizend kilogram bestrijdingsmiddel toegepast.¹² Enkel de teelt van pootaardappelen oversteeg deze hoeveelheid met 1.052 duizend kilogram aan bestrijdingsmiddel.¹³ Echter, hierbij moet worden opgemerkt dat de teelt van pootaardappelen maar liefst 43.800 hectare aan landbouwgrond besloeg.¹⁴ Dit betreft maar liefst acht maal zoveel grond als de lelieteelt. Maar de lelieteelt, die één achtste van de voor de teelt van pootaardappelen ingezette grond betreft, gebruikt alsnog omstreeks 60% van de totale hoeveelheid gewasbeschermingsmiddelen ingezet bij de pootaardappelenteelt. De lelieteelt gebruikt dan ook veruit de grootste hoeveelheid gewasbeschermingsmiddelen per enkele hectare.¹⁵ Dit gebruik van bestrijdingsmiddelen wordt eenvoudig en overzichtelijk zichtbaar gemaakt in de onderstaande tabellen van het CBS ten aanzien van het gebruik

---

¹⁰ Cijfers CBS bloembollen, <https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2021/welke-bloembollen-telen-wet-meest/#:~:text=Tulpen%20en%20lelies%20telen%20we,duizend%20hectare%20landbouwgrond%20bloembollen%20geteeld.>

¹¹ Antwoord op Kamervragen over het hoge gebruik van landbouwgif door de sierteeltsector en de slechte naleving van de betreffende wet- en regelgeving, Aansluitend Handelingen II, 2020/21, 2338, nr. 2, [https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2021Z04848&did=2021D12886.](https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2021Z04848&did=2021D12886)

¹² <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/02/landbouw-gebruikt-minder-gewasbeschermingsmiddelen#:~:text=In%202020%20werd%20bijna%202,meest%20gebruikte%20groep%20van%20gewasbeschermingsmiddelen.>

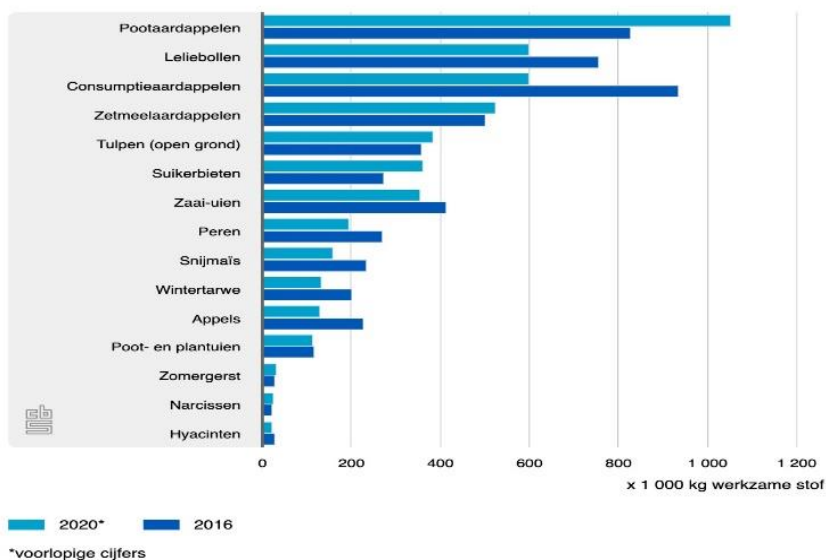
¹³ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/02/landbouw-gebruikt-minder-gewasbeschermingsmiddelen#:~:text=In%202020%20werd%20bijna%202,meest%20gebruikte%20groep%20van%20gewasbeschermingsmiddelen.>

¹⁴ rapport Staat van Landbouw en Voedsel, editie 2021, <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-a6c0c7cb-4c9c-4cfa-b3cd-4c0bb6ad8d4b/pdf>, p. 25.

¹⁵ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/02/landbouw-gebruikt-minder-gewasbeschermingsmiddelen#:~:text=In%202020%20werd%20bijna%202,meest%20gebruikte%20groep%20van%20gewasbeschermingsmiddelen.>

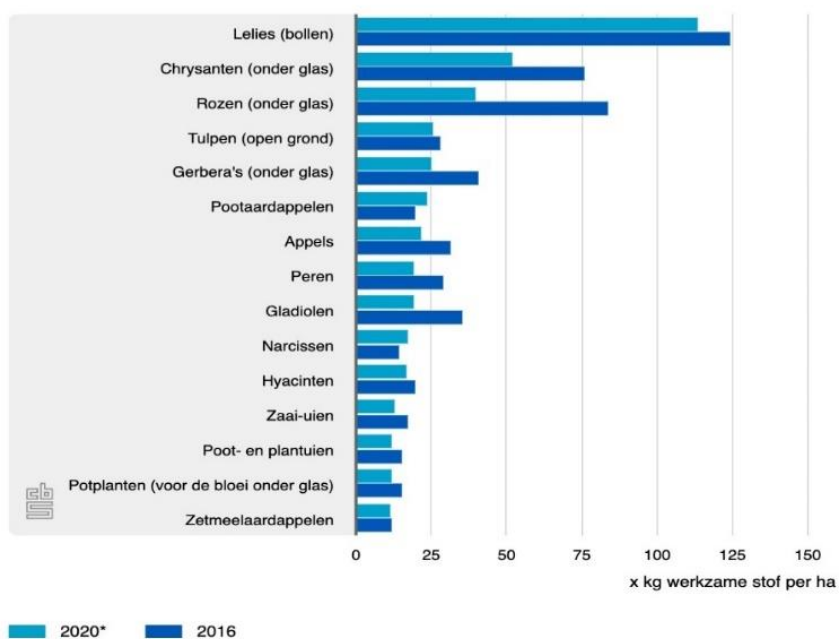
van bestrijdingsmiddelen per teelt in 2020 en de hoeveelheid gewasbeschermingsmiddelen per hectare:¹⁶

Gewassen met hoogste gebruik gewasbeschermingsmiddelen

¹⁶<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/02/landbouw-gebruikt-minder-gewasbeschermingsmiddelen#:~:text=In%202020%20werd%20bijna%20,meest%20gebruikte%20groep%20van%20gewasbeschermingsmiddelen.>

Hoogste gebruik gewasbeschermingsmiddelen per hectare¹⁾

*voorlopige cijfers
1) bij gebruik van tenminste één gewasbeschermingsmiddel

35. De lelieteelt vergt dus intensief gebruik van bestrijdingsmiddelen. In het algemeen wordt aangenomen dat voor de lelieteelt gemiddeld éénmaal per week bespuiting van de gewassen nodig is.

Cocktails

36. De industrie gericht op het maken van gewasbeschermingsmiddelen¹⁷ en biociden maakt géén middelen die specifiek op de lelieteelt zijn gericht.¹⁸ Bij spuitwerkzaamheden in de lelieteelt wordt daarom op veel momenten een “cocktail” van gewasbeschermingsmiddelen gemaakt. Dat houdt in dat diverse middelen bij elkaar worden gevoegd om het door de spuiters/telers gewenste resultaat te bereiken. Daarbij wordt ook gebruik gemaakt van toevoegingsstoffen. Dit zijn mengsels of preparaten die speciaal op de markt worden gebracht om vóór gebruik te worden gemengd met een gewasbeschermingsmiddel. Voorbeelden van toevoegingsstoffen zijn antischuimmiddelen, uitvloeiers, opnameverbetersaars en hechtingsmiddelen, die een snelle binding van het gewasbeschermingsmiddel op het gewas/de plant beogen.

Juridisch kader bestrijdingsmiddelen

37. Niet alle gewasbeschermingsmiddelen en biociden mogen zomaar worden toegepast in Nederland. Deze middelen dienen te worden goedgekeurd door het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (hierna: “Ctgb”). Het Ctgb is een zelfstandig bestuursorgaan dat toepassing geeft aan de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden (hierna aangeduid als: “Wgb”), het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden (hierna aangeduid als: “Bgb”) en de Regeling gewasbescherming en biociden (hierna aangeduid als: “Rgb”). Deze wet bevat de omgezette regels zoals opgenomen uit de Europese Verordeningen EG 1107/2009 en EG 528/2012. Verordening EG 1107/2009 reguleert de goedkeuring en toepassing van gewasbeschermingsmiddelen, terwijl Verordening EG 528/2012 eenzelfde kader biedt voor de goedkeuring en toepassing van biociden.

38. Op grond van artikel 4 lid 1 Wgb is het Ctgb bevoegd is tot het beoordelen en toelaten van gewasbeschermingsmiddelen op grond van Verordening EG 1107/2009. Voor een

---

¹⁷ Overkoepelende termen voor middelen die worden ingezet om ongewenste organismen te bestrijden, waarbij ieder middel één of meer werkzame stoffen bevat die dodelijk zijn voor één of meerdere schadelijke organismen, zijn “bestrijdingsmiddelen”, of “pesticiden”. Pesticiden zijn te verdelen in twee categorieën. Allereerst is er de categorie gewasbeschermingsmiddelen. Dit zijn middelen die specifiek zijn ontwikkeld voor het beschermen van gewassen tegen ziektes en plagen. Gewasbeschermingsmiddelen mogen alleen worden toegepast in de land- en tuinbouw. Naast gewasbeschermingsmiddelen staan biociden. Biociden kunnen ook buiten de land- en tuinbouw worden toegepast, en worden daarom ook gebruikt in andere sectoren zoals in ziekenhuizen, drinkwaterzuiveringen en de bouw (voornamelijk ter desinfectie van objecten en materialen). Bij land- en tuinbouw kan dus zowel gebruik worden gemaakt van gewasbeschermingsmiddelen als biociden. Een gewasbeschermingsmiddel bestaat in het algemeen uit één tot drie werkzame stoffen en zogenaamde formuleringshulpstoffen (zeepachtige producten, oliën, polymeren, zouten et cetera) die ervoor zorgen dat meer werkzame stof het beoogde doel bereikt. Dat doel kan zijn een betere bedekking van gewas of onkruid of een (veel) hogere opname door het gewas van het middel.

¹⁸ <https://lelieteelt.nl/index.php/faq>.

gewasbeschermingsmiddel wordt toegelaten, zal dat middel de toelatingsprocedure uit hoofdstuk III van Verordening EG 1107/2009 succesvol moeten doorlopen, en worden goedgekeurd door het Ctgb. Dit volgens artikel 28 lid 1 Verordening EG 1107/2009 en artikel 20 Wgb. In artikel 29 Verordening EG 1107/2009 wordt uiteengezet aan welke eisen moet worden voldaan voordat een gewasbeschermingsmiddel rechtmatig kan worden gebruikt:

- Een gewasbeschermingsmiddel mag enkel werkzame stoffen, beschermstoffen en synergisten bevatten die zijn goedgekeurd door de European Food Safety Authority (hierna aangeduid als: "EFSA") op basis van hoofdstuk II van Verordening EG 1107/2009 (artikel 29 lid 1 onder a Verordening EG 1107/2009);
- De technische formule moet van dien aard zijn dat blootstelling van de gebruiker of andere risico's zo veel mogelijk beperkt worden, zonder de werking van het middel in het gedrang te brengen (artikel 29 lid 1 onder d Verordening EG 1107/2009);
- Er wordt, op grond van de stand van de wetenschappelijke en technische kennis voldaan aan de eisen neergelegd in artikel 4 lid 3 Verordening EG 1107/2009 (artikel 29 lid 1 onder e Verordening EG 1107/2009);
- Het middel bevat enkel werkzame stoffen, beschermstoffen en synergisten en, indien van toepassing, in toxicologisch, ecotoxicologisch of ecologisch opzicht relevante onzuiverheden en formuleringshulpstoffen waarvan de aard en hoeveelheid aan de hand van passende methoden worden vastgesteld (artikel 29 lid 1 onder f Verordening EG 1107/2009).

39. Eén van de toetsstenen voor de toelating van een gewasbeschermingsmiddel is dus het voldoen aan artikel 4 lid 3 Verordening EG 1107/2009. In dat artikellid staat:

"Een gewasbeschermingsmiddel dat resulteert uit de toepassing volgens goede gewasbeschermingspraktijken en rekening houdend met realistische gebruiksomstandigheden, voldoet aan de volgende eisen:

- a) *het is voldoende doeltreffend;*
- b) *het heeft geen onmiddellijk of uitgesteld schadelijk effect op de gezondheid van de mens, met inbegrip van kwetsbare groepen, of op die van dieren, rechtstreeks of via drinkwater (met inachtneming van stoffen die voortkomen uit waterbehandeling), levensmiddelen, diervoeder of lucht, noch gevolgen op de werkplek of andere indirecte effecten, rekening houdend met bekende cumulatieve en synergistische effecten waar er door de Autoriteit aanvaarde wetenschappelijke methoden om dergelijke effecten te evalueren beschikbaar zijn, noch op grondwater;*

- c) *geen onaanvaardbare effecten hebben op planten of plantaardige producten;*
  - d) *het veroorzaakt geen onnodig lijden of pijn bij te bestrijden gewervelde dieren;*
  - e) *het heeft geen onaanvaardbare effecten op het milieu, met name rekening houdend met de volgende aspecten waar er door de Autoriteit aanvaarde wetenschappelijke methoden om dergelijke effecten te evalueren beschikbaar zijn:*
    - i) *het gedrag en de verspreiding ervan in het milieu, met name de verontreiniging van oppervlaktewateren, met inbegrip van estuariene en kustwateren, grondwater, lucht en bodem, rekening houdende met ver van de plaats van gebruik gelegen locaties na verplaatsing overgrote afstand in het milieu;*
    - ii) *de gevolgen ervan voor niet-doe/soorten, ook voor het gedrag van deze soorten;*
    - iii) *de gevolgen ervan voor de biodiversiteit en het ecosysteem."*
- (onderstreping advocaat)

40. Daarbij moet worden opgemerkt dat ook de werkzame stoffen die maken dat het gewasbeschermingsmiddel het doel kan realiseren, aan het bovenstaande wettelijk kader uit artikel 4 lid 3 Verordening EG 1107/2009 moeten voldoen. Hiermee wordt een dubbele controle gerealiseerd doordat, voordat een gewasbeschermingsmiddel kan worden toegelaten en ingezet, twee goedkeuringen zijn vereist:

- Een goedkeuring voor de werkzame stoffen, beschermstoffen, synergisten en formuleringshulpstoffen in het gewasbeschermingsmiddel; en
- Een goedkeuring voor het gewasbeschermingsmiddel (dat reeds goedgekeurde werkzame stoffen, beschermstoffen, synergisten en formuleringshulpstoffen bevat) an sich.

41. Uit artikel 29 lid 1 onder e jo. artikel 4 lid 3 Verordening EG 1107/2009 vloeit dus voort dat een gewasbeschermingsmiddel niet kan worden toegelaten, en dus niet rechtmatig kan worden toegepast in enige teelt in Nederland, als het middel zelf schadelijke effecten heeft op de gezondheid van de mens op enige wijze, of als de werkzame stoffen die schadelijke effecten hebben. De aanvrager van de goedkeuring - in veel gevallen de producent van het goed te keuren gewasbeschermingsmiddel - dient aan te tonen dat aan alle vereisten uit artikel 29 lid 1 Verordening EG 1107/2009 wordt voldaan. Ten aanzien van het aantonen dat het gewasbeschermingsmiddel geen schadelijke effecten heeft op de gezondheid van de mens op enige wijze, dient de aanvrager positieve resultaten van officiële proeven en analyses te overleggen.

42. Deze proeven en analyses, die noodzakelijk zijn voor het bewijzen dat de werkzame stoffen en de gewasbeschermingsmiddelen geen schadelijke effecten hebben, zijn ook gereguleerd in verordeningen, namelijk de Verordening EU 283/2013 (aangaande de werkzame stoffen in het gewasbeschermingsmiddel) en Verordening EU 284/2013 (aangaande het gewasbeschermingsmiddel zelf). Op grond van deze verordeningen moeten de onderzoeken worden uitgevoerd overeenkomstig de "Goede laboratoriumpraktijken" (hierna - en tevens in regelgeving en literatuur - aangeduid als: "G/p") zoals neergelegd in Richtlijn 2004/10/EG. Deze richtlijn sluit vervolgens aan bij de eisen van diverse toxiciteitsstudies, die moeten worden uitgevoerd volgens de testrichtlijnen opgesteld door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (hierna aangeduid als: "OESO" of de Engelstalige term "OECD").¹⁹

Hiaten in juridisch kader goedkeuring werkzame stoffen en gewasbeschermingsmiddelen door het Ctgb

43. Het systeem ter goedkeuring van gewasbeschermingsmiddelen en de werkzame stoffen daarin lijkt hiermee een deugdelijk systeem met meerdere waarborgen. Er is immers sprake van een dubbele "beveiliging" doordat zowel de stof als het gewasbeschermingsmiddel dienen te worden onderworpen aan testen en onderzoeken voordat een goedkeuring tot toelating op de nationale markt wordt bewerkstelligd.

44. Het systeem kent echter (in ieder geval) één aanzienlijk gebrek dat in de literatuur en wetenschap herhaaldelijk wordt aangewezen.²⁰ De OECD-testrichtlijnen maken dat diverse onderzoeken naar diverse mogelijke gevolgen dienen te worden verricht. Maar: géén van de testen die volgens de Verordening EG 1107/2009, Verordening EU 283/2013, Verordening EU 284/2013 en de Wgb en Bgb dienen te worden verricht op basis van de OECD-testrichtlijnen, geven inzicht in neurologische gevolgen van de (werkzame stoffen in de) gewasbeschermingsmiddelen. Diverse experts (waaronder hoogleraren en deskundigen van het Rijksinstituut voor volksgezondheid en milieu²¹) hebben voor deze omissie gewaarschuwd.

45. De OECD-testrichtlijnen aangaande onderzoek naar acute toxiciteit (OECD-testrichtlijnen 402, 403, 420, 423, 425, 436) zijn testen waarin na eenmalige toediening van de teststof een proefdier wordt geobserveerd en eventuele mortaliteit wordt geregistreerd. Het proefdier wordt maar een korte periode (14 dagen) geobserveerd waarna de

---

¹⁹ Productie 20: Heusinkveld e.a., Gewasbeschermingsmiddelen en neurodegeneratieve ziekten: mogelijkheden om de toelatingsvereisten te verbeteren, RIVM rapport 2021, p. 18.

²⁰ Idem.

²¹ Ibidem.

geëthanaseerde dieren macroscopisch worden onderzocht. Echter, in deze OECD-testrichtlijnen zijn geen methodes aangewezen om de acute neurotoxische effecten van een stof te detecteren of te onderzoeken. Daarnaast wordt met een hoge dosering gewerkt op een beperkt aantal proefdieren, waardoor weinig uitsluitel kan worden geboden over de acuut-neurotoxische effecten van een stof of middel.²²

46. Ook de toxiciteitstudies aangaande herhaalde blootstelling (OECD-testrichtlijnen 407, 408, 409, 451, 452, 453) bevatten hiaten betreffende de neurotoxische effecten van de stoffen en/of middelen. Hoewel de studies over een langere termijn worden uitgevoerd, bieden ook deze onvoldoende informatie over chronische neurologische gevolgen van een stof. Dit komt doordat de hoeveelheid testdieren beperkt is, waardoor diverse neurologische gevolgen niet kunnen worden geconstateerd. Daarbij komt dat in de huidige OECD-testrichtlijnen aangaande herhaalde blootstelling geen verplichting bestaat om hersen- of perifere zenuwweefsel te bestuderen, wat de mogelijkheid voor vaststellen van neurotoxiciteit zeer beperkt.²³
47. Ten aanzien van onderzoeken naar reproductie- en ontwikkelingstoxiciteit vloeit eenvoudigweg uit de aard van de onderzoeken (enkel naar gevolgen voor reproductie en ontwikkeling) voort dat geen aandacht wordt gespendeerd aan neurologische gevolgen van een stof of middel. De testen bieden daarmee geen enkel inzicht in de neurologische gevolgen van de geteste stof of middelen.²⁴
48. Tenslotte zijn ook de gerichte neurotoxiciteitsstudies, in tegenstelling tot wat kan worden verwacht, niet geschikt om neurotoxologische gevolgen vast te stellen bij langdurige blootstelling. De testrichtlijn die voor dergelijke studies wordt toegepast, OECD-testrichtlijn 424, is erg open opgesteld, en kan dus worden ingekleurd naar gelang de onderzoeksvraag die aan het onderzoek ten grondslag ligt. Naast de verplichte onderzoeken naar de reactie van de stoffen en/of middelen op sensorische stimuli, gripkracht en motorische activiteit, is het ook mogelijk dat onderzoek wordt verricht naar sensorische, motorische en cognitieve functies en specifiek neurologisch gedrag. Dit maakt dat, in beginsel, de testen op basis van deze testrichtlijn, meer geschikt zijn om neurologische gevolgen te constateren. Echter de duur van deze testen is vaak beperkt tot 90 dagen, waardoor deze alleen geschikt zijn om vroege cellulaire en histopathologische effecten van de reststoffen die kunnen leiden tot neurodegeneratie te detecteren. Doordat het ontbreekt aan histopathologisch onderzoek naar specifiek de neurodegeneratieve effecten in verschillende regio's van de hersenen, wordt onvoldoende

---

²² Productie 20: Heusinkveld e.a., Gewasbeschermingsmiddelen en neurodegeneratieve ziekten: mogelijkheden om de toelatingsvereisten te verbeteren, RIVM rapport 2021, p. 18-19.

²³ Idem, p. 19-20.

²⁴ Ibidem, p. 20-21.

inzichtelijk wat de degeneratieve werking van de stof exact is. De beschikbare testrichtlijn is, naar oordeel van diverse deskundigen (waaronder van het RIVM) niet geschikt voor het aanleveren van deze gegevens, waardoor het uiteindelijke onderzoeksresultaat onvoldoende inzicht geeft in de neurodegeneratieve gevolgen van de geteste stoffen en middelen.²⁵

Productie 20: Heusinkveld e.a., 'Gewasbeschermingsmiddelen en neurodegeneratieve ziekten: mogelijkheden om de toelatingsvereisten te verbeteren', RIVM rapport 2021, p. 18-19.

Huidige status quo goedkeuring werkzame stoffen en gewasbeschermingsmiddelen door Ctgb

49. Het tekort aan onderzoek naar neurotoxiciteit en neurodegeneratieve gevolgen maakt dat, bij de goedkeuring van stoffen en middelen voor gewasbescherming, géén volledige duidelijkheid bestaat over schadelijke gevolgen die kunnen optreden. Hoewel de verrichte testen (op basis van de OECD-testrichtlijnen) vele mogelijke gevolgen onderzoeken, bestaat alsnog een - aanzienlijke - hiaat in de onderzoeken. Nadelige gevolgen op het gebied van neurotoxiciteit zijn, volgens diverse experts, onvoldoende inzichtelijk bij de goedkeuring van stoffen en middelen.
50. Daarom is de toetsing bij goedkeuring van werkzame stoffen en gewasbeschermingsmiddelen onvolledig, althans niet voldoende zorgvuldig om er op basis daarvan vanuit te gaan dat een goedkeuring van het Ctgb inhoudt dat géén sprake kan zijn van een aantasting van de gezondheid van mens en milieu door een gewasbeschermingsmiddel. Ten aanzien van neurodegeneratieve gevolgen zijn de onderzoeken, vanwege de hiervoor besproken hiaten in de toelatingsprocedure, onvoldoende om dergelijke gevolgen uit te sluiten. Zoals hierna zal blijken is er echter wel steeds meer bewijs voor een correlatie met neurodegeneratieve ziekten.
51. Daarbij wordt bij de onderzoeken door het Ctgb ook géén onderzoek verricht naar de reacties en gevolgen die voortkomen uit het mengen van de verschillende goedgekeurde gewasbeschermingsmiddelen (cocktails). Gewasbeschermingsmiddelen worden zoals hierboven al opgemerkt immers met name in de lelieteelt veelvuldig gemengd om het

---

²⁵ Productie 20: Heusinkveld e.a., Gewasbeschermingsmiddelen en neurodegeneratieve ziekten: mogelijkheden om de toelatingsvereisten te verbeteren, RIVM rapport 2021, p. 21-22.

gewenste resultaat te bereiken. Dit gebeurt door individuele middelen te mengen, maar ook door deze te vermengen met bindmiddelen die hechting aan het gewas stimuleren.²⁶

Productie 13: artikelen over sierteelt en risico's d.d. 18 oktober 2020
en 21 april 2023

Onderzoeken naar gevolgen voor de gezondheid

52. De gevolgen van de genoemde hiaten in de onderzoeken zijn groot. De laatste jaren is gebleken dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen voor personen blootgesteld aan deze middelen verband houdt met een verhoogd risico op neurologische aandoeningen. Uit diverse onderzoeken blijkt dat er een verband bestaat tussen het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (of: pesticiden in het algemeen) en neurologische aantasting door ziekten als de ziekte van Parkinson, de ziekte van Alzheimer en Amyotrofe Lateraal Sclerose (ALS).
53. Ten aanzien van de ziekte van Parkinson tonen diverse studies in diverse landen aan dat er een verband bestaat tussen het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en een vergrote kans op deze ziekte. Academics en onderzoekers uit diverse landen hebben door de jaren heen onderzoek gedaan naar pesticidegebruik en een relatie tot een verhoogd risico op Parkinson. Ieder van deze studies heeft een omvangrijke testgroep, alsmede een controlegroep, gehanteerd. In veel van deze (uitgebreide) studies zijn directe correlaties tussen het gebruik van - en blootstelling aan - pesticide en een verhoogd risico op neurologische aandoeningen als Parkinson geconstateerd. In Frankrijk heeft dit zelfs geleid tot de kwalificatie van Parkinson als beroepsziekte voor boeren.²⁷
54. Met name in de Verenigde Staten is uitgebreid onderzoek verricht naar de correlatie tussen pesticidegebruik en Parkinson. Al in 2005 is in het onderzoek van dr. Freya Kamel een verband geconstateerd tussen pesticidegebruik en een verhoogd risico op Parkinson.²⁸ Eén jaar later, in 2006, kwam dr. Alberto Ascherio tot dezelfde conclusie, met daarbij de opmerking dat zelfs blootstelling aan lagere doseringen aan pesticiden een verhoogd risico op deze ziekte met zich bracht.²⁹ Later zijn ook in 2011 door dr. Anthony

²⁶ https://www.gelderlander.nl/hetschoneoosten/hogleraar-violette-geissen-gaat-aantonen-dat-er-met-pesticiden-echt-veel-mis-is-its-time-for-change~abcf5b3a/?cb=1ee2a724f98326e4405caf96c7d3eba3&auth_rd=1
<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5379605/bloembollen-tulpen-pesticide-eu-regels>

²⁷ <https://www.akkervijzer.nl/artikel/92649-frankrijk-erkent-parkinson-als-beroepsziekte-bij-boeren/>

²⁸ Kamel e.a., "Pesticide Exposure and Self-reported Parkinson's Disease in Agricultural Health Study", American Journal of Epidemiology 2006, af. 4, p. 364-374, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17116648/>.

²⁹ Ascherio e.a., "Pesticide Exposure and Risk for Parkinson's Disease", Wiley InterScience 2006, p.197-203, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ana.20904>.

Wang³⁰, in 2014 door dr. Jason Richardson³¹ en dr. Marcia Ratner³², en in 2017 en 2020 door dr. Shilpa Narayan³³ en dr. Srishti Shrestha³⁴ vergelijkbare conclusies getrokken.

55. In 2022 concludeerde een groep Indiase onderzoekers over Parkinson Disease (PD): "*Hence, we conclude that pesticides play a prominent role in PD pathogenesis*".³⁵ En in een in 2023 in Nature gepubliceerde studie werd langdurige blootstelling aan 53 pesticiden geassocieerd met Parkinson, waarvan 10 direct toxisch zijn voor de dopaminereceptoren die betrokken zijn bij het ontwikkelen van de ziekte. Daarnaast werd in dit onderzoek aangetoond dat blootstelling aan meerdere bestrijdingsmiddelen tegelijk leidt tot hogere toxiciteit.³⁶ In de huidige toelating zijn de gevolgen van blootstelling aan combinaties van middelen niet onderzocht.
56. Ook in diverse Europese landen hebben onderzoeken een verband aangetoond tussen blootstelling aan pesticiden, en een verhoogde kans op Parkinson. Zo heeft Kenborg in 2012 een studie uitgevoerd in Denemarken.³⁷ Ook hierbij waren de resultaten dat de blootstelling aan pesticiden gepaard ging met een vergroot risico op neurodegeneratieve aandoeningen, waaronder Parkinson. Verder heeft in 2014 een onderzoek naar deze correlatie plaatsgevonden in Portugal, waar dr. Maria Baltazar wederom eenzelfde conclusie trok.³⁸ In Frankrijk bleek in een onderzoek uit 2017 dat in de wijnregio's, die zich kenmerken door een intensief gebruik van pesticiden, meer Parkinson voorkomt onder de algemene bevolking.³⁹

---

³⁰ Wang e.a., "Parkinson's disease risk from ambient exposure to pesticides", Springer Science 2011, p.547-555, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3643971/>.

³¹ Richardson e.a., "Elevated Serum Pesticide Levels and Risk for Alzheimer Disease", JAMA Neurology 2014, afl. 3, p. 284-290, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24473795/>.

³² Ratner e.a., "Younger age at onset of sporadic Parkinson's disease among subjects occupationally exposed to metals and pesticides", Interdisciplinary Toxicology 2014, afl. 3, p 123-133, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26109889/>.

³³ Narayan e.a., "Occupational pesticide use and Parkinson's disease in the Parkinson Environment Gene (PEG) study", Environmental International 2017, afl. 107, p. 266-273, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28779877/>.

³⁴ Shrestha e.a., "Pesticide use and incident Parkinson's disease in a cohort of farmers and their spouses", Environmental Research 2020, afl. 191, p. 7-14, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32919961/>.

³⁵ Vellingiri B, Chandrasekhar M, Sri Sabari S, Gopalakrishnan AV, Narayanasamy A, Venkatesan D, Iyer M, Kesari K, Dey A. "Neurotoxicity of pesticides - A link to neurodegeneration." Ecotoxicol Environ Saf. 2022 Sep 15, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36029574/>.

³⁶ Paul, K.C., Krolewski, R.C., Lucumi Moreno, E. et al. "A pesticide and iPSC dopaminergic neuron screen identifies and classifies Parkinson-relevant pesticides." Nat Commun 14, 2803 (2023). <https://www.nature.com/articles/s41467-023-38215-z>.

³⁷ Kenborg e.a., "Parkinson's disease among gardeners exposed to pesticides - a Danish cohort study", Environmental Health 2012, afl. 1 p. 65-69, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21687921/>.

³⁸ Baltazar e.a., "Pesticides exposure as etiological factors of Parkinson's disease and other neurodegenerative diseases -A mechanistic approach", Toxicologie Letters 2014, afl. 230, p. 85-103, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24503016/>.

³⁹ Kab, S., Spinosi, J., Chaperon, L. et al. "Agricultural activities and the incidence of Parkinson's disease in the general French population." Eur J Epidemiol 32, 203-216 (2017). <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28185034/>.

57. Ten slotte heeft ook in Nederland een onderzoek plaatsgevonden naar het verband tussen blootstelling aan pesticiden en een vergrote kans op Parkinson. In dit meerjarige onderzoek van Marianne van der Mark uit 2014⁴⁰, waarbij onderzoek is gedaan in vijf verschillende ziekenhuizen in Nederland, was de conclusie dat - hoewel er geen direct verband werd geconstateerd - wel degelijk aanwijzingen bestaan voor een verhoogd risico op Parkinson. Van der Mark meende dat aanvullend onderzoek noodzakelijk was. In een review studie door zes Nederlandse wetenschappers, waarbij maar liefst 46 wetenschappelijke studies naar de link tussen blootstelling aan pesticiden en Parkinson werden bekeken, werd in 2012 bovendien al bevestigd dat blootstelling aan herbiciden en insecticiden het risico op Parkinson vergroot.⁴¹
58. Naast een verhoogd risico op de ziekte van Parkinson, is in diverse onderzoeken tevens een verhoogd risico op de ziekte van Alzheimer gelinkt aan blootstelling aan pesticiden. Al in 2003 constateerde dr. Isabelle Baldi in Frankrijk een verhoogd risico op Alzheimer en blootstelling aan pesticiden.⁴² Eenzelfde resultaat kwam naar voren in de onderzoeken en studies van Hayden in 2010⁴³, Richardson in 2014⁴⁴, en met name Aloizou uit 2020.⁴⁵ Al deze studies wijzen op een (mogelijke) correlatie tussen de blootstelling aan pesticiden en een verhoogd risico op neurodegeneratieve aandoeningen zoals Alzheimer.
59. Ten slotte zijn ook onderzoeken verricht naar de mogelijke verhoogde kansen op ALS als gevolg van de blootstelling aan pesticiden. In 2010 publiceerde Francesca Bonvicini tezamen met haar collega's een studie naar een mogelijk verband tussen verhoogde kans op ALS en blootstelling aan pesticiden.⁴⁶ In dit onderzoek kwam naar voren dat er een sterke associatie werd aangetroffen tussen blootstelling aan pesticiden en een vergroot risico op ALS. Later hebben nog aanvullende studies plaatsgevonden, die in de meta-

---

⁴⁰ Van der Mark e.a., "Occupational exposure to pesticides and endotoxin and Parkinson disease in the Netherlands", *Occupational and Environmental Medicine* 2014, afl. 71, p. 757-764, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25104429/>.

⁴¹ Van der Mark M, Brouwer M, Kromhout H, Nijssen P, Huss A, Vermeulen R. "Is pesticide use related to Parkinson disease? Some clues to heterogeneity in study results." *Environ Health Perspect.* 2012 Mar;120(3):340-7. doi: 10.1289/ehp.1103881. PMID: 22389202; PMCID: PMC3295350, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22389202/>.

⁴² Baldi e.a., "Neurodegenerative Diseases and Exposure to Pesticides in the Elderly", *American Journal of Epidemiology* 2003, afl. 5, p. 409-414, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12615605/>.

⁴³ Hayden, "Occupational exposure to pesticides increases the risk of incident AD", *Neurology* 2010, afl. 74, p. 1524-1530, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2875926/>.

⁴⁴ Richardson e.a., "Elevated Serum Pesticide Levels and Risk for Alzheimer Disease", *JAMA Neurology* 2014, afl. 3, p. 284-290, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24473795/>.

⁴⁵ Aloizou e.a., "Pesticides, cognitive functions and dementia: A review", *Toxicology Letters* 2020, afl. 326, p. 31-51, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32145396/>.

⁴⁶ Bonvicini e.a., "Exposure to pesticides and risk of amyotrophic lateral sclerosis: a population-based case-control study", *Annali del Istituto Speriore di Sanita* 2010, afl. 3, p. 284-287, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20847462/>.

analyse van Angela Malek⁴⁷ zijn betrokken. Uit deze analyse, gebaseerd op 6 peer-reviewed studies, concludeert ook Malek dat sprake is van een verband tussen pesticideblootstelling en een vergrote kans op ALS.

60. Volledigheidshalve wordt ten slotte verwezen naar andere literatuur en onderzoeken die een link leggen tussen ziekten en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Hieruit vloeit onder meer voort dat, naast enkel neurodegeneratieve ziekten, ook aandoeningen als kanker kunnen ontstaan bij langdurige geleidelijke blootstelling aan gewasbeschermingsmiddelen. Verwezen wordt naar artikelen van Mostafalou uit 2013⁴⁸ en 2016⁴⁹, Blair⁵⁰, Gamache⁵¹, Doi⁵² en Van Maefe-Fabry.⁵³
61. Uit onderzoek blijkt dus dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen een vergrote kans geeft op neurodegeneratieve aandoeningen zoals Parkinson, Alzheimer en ALS. Daarnaast blijkt dat voor dergelijke gevolgen geen afdoende onderzoek plaatsvindt bij de goedkeuring van de gewasbeschermingsmiddelen en de stoffen waaruit die middelen zijn opgebouwd.

Verspreiding van gewasbeschermingsmiddelen

62. Naar aanleiding van hierboven genoemde gebreken in de regelgeving is op 1 september 2020 in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een onderzoek gestart naar de gevolgen van gewasbeschermingsmiddelen voor consument, agrariër en omwonenden van agrarische arealen. Dit onderzoek, dat tevens wordt uitgevoerd in het kader van het zogenaamd SPRINT-onderzoek waarin in 11 representatieve Europese landen onderzoek wordt verricht naar (onder meer) de gezondheidsrisico's voortkomend uit pesticidegebruik, betreft een grootschalig en

---

⁴⁷ Malek e.a., "Pesticide exposure as a risk factor for amyotrophic lateral sclerosis: A meta-analysis of epidemiological studies", *Environmental Research* 2012, afl. 117, p. 112-119, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22819005/>.

⁴⁸ Mostafalou & Abdollahi, "Pesticides and human chronic diseases: Evidences, mechanisms, and perspectives", *Toxicology and Applied Pharmacology* 2013, afl. 268, p. 157-177, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0041008X13000549>.

⁴⁹ Mostafalou & Abdollahi, "Pesticides: an update of human exposure and toxicity", *Springer Science* 2016, p. 549-599, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27722929/>.

⁵⁰ Blair e.a., "Pesticides and human health", *Occupational and Environmental Medicine* 2015, afl. 2, p. 81-82, https://www.researchgate.net/publication/270003458_Pesticides_and_human_health.

⁵¹ Gamache, "Exposure to Pesticides and Welding Hastens the Age-at-Onset of Parkinson's Disease", *The Canadian Journal of Neurological Science* 2019, afl. 46, p. 711-716, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31342891/>.

⁵² Doi e.a., "Motor neuron disorder simulating ALS induced by chronic inhalation of pyrethroid insecticides", *Neurology* 2006, afl. 67, p. 1894, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17130437/>.

⁵³ Van Maefe-Fabry e.a., "Occupational exposure to pesticides and Parkinson's disease: A systematic review and meta-analysis of cohort studies", *Environment International* 2012, afl. 46, p. 30-43, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160412012001043>.

langdurig onderzoek dat als basis kan dienen voor latere aanscherping van wet- en regelgeving.

63. Inmiddels zijn de resultaten van dit onderzoek (het "OBO-onderzoek") gepubliceerd (**productie 14**). Hieruit blijkt dat vrijwel overal pesticiden worden aangetroffen in gebieden rondom landbouwpercelen. Zo werden in een straal van 250 meter rondom bollenvelden restanten van bestrijdingsmiddelen die op onderzochte bollenvelden waren gebruikt, teruggevonden in de buitenlucht rond woningen, in huisstof en zelfs in urine van omwonenden (zowel volwassenen als kinderen). De onderzoekers concludeerden: *"correlations were found between environmental and urinary concentrations of these pesticides"*. Dit is zeer zorgelijk, want het blijkt dat in een straal van 250 meter rondom bollenvelden de concentratie van bestrijdingsmiddelen in lucht en huisstof velen malen hoger ligt. Dit geldt onder meer voor de pesticide Pendimethalin. Het rapport vermeldt hierover: *"Concentrations of some pesticides (i.e. pendimethalin [onderstreping advocaat], prochloraz and pyraclostrobin) measured in soil samples collected in gardens near the residents' homes were a factor of five to ten higher than those for control homes."*⁵⁴ In de samenvatting van dit onderzoek staan de resultaten kort en bondig beschreven: *"Verder bleken de concentraties van bestrijdingsmiddelen in de lucht én in het huisstof hoger te zijn bij de woningen binnen een straal van 250 meter van de bollenvelden dan bij de woningen van de verder weg gelegen controlegroep. In de buitenlucht was het verschil over het algemeen een factor 10, in het huisstof een factor 5. Dit zijn gemiddelden voor alle bestrijdingsmiddelen."*

Productie 14: OBO onderzoeksrapport "Research on exposure of residents to pesticides in the Netherlands"

64. Deze bevindingen bevestigen overigens het eerdere rapport van het RIVM, waaruit naar voren kwam dat (restanten van) bestrijdingsmiddelen waren teruggevonden in buitenlucht rondom woningen, deurmatten en huisstof. Daarnaast zijn restanten aangetroffen in de urine van mensen die op meer dan 500 meter afstand van agrarische velden woonden (**productie 15**).

Productie 15: M.H.M.M. Montforts e.a., Bestrijdingsmiddelen en omwonenden: Samenvattend rapport over blootstelling en mogelijke gezondheidseffecten, RIVM rapport 2019.

65. Dat betekent dus het volgende:

---

⁵⁴ Productie 14, p. 238.

- (1) Er wordt bij de goedkeuring van gewasbeschermingsmiddelen onvoldoende onderzoek gedaan naar neurodegeneratieve gevolgen;
- (2) Uit een aanzienlijk aantal academische onderzoeken blijkt dat er een duidelijk verband bestaat tussen het gebruik van deze middelen en diverse neurodegeneratieve ziektes;
- (3) de stoffen en restanten van deze middelen worden wijdverspreid aangetroffen rondom percelen waar deze gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt.

Zorgen van toezichthouders

66. Bij brief van 9 maart 2021 heeft het Ctgb aan het EFSA haar zorgen geuit over de link tussen Parkinson en blootstelling aan pesticiden, en schrijft dat er meer onderzoek nodig is naar de effecten van blootstelling aan een cocktail van middelen (**productie 16**). Hieronder wordt het belangrijkste deel van deze brief geciteerd:

"We would like to express our concerns with regard to a possible relation between the use of specific pesticides and the development of Parkinson's disease. This issue has generated a lot of attention in the Netherlands in recent years, including the medical and research field, the media and the political arena. On behalf of the Dutch Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality the RIVM is currently conducting an exploratory study on data requirements for neurotoxicity in relation to the development of neurodegenerative diseases.

In November 2020, professor Bas Bloem, a neurologist with special interest in this area, gave a presentation to the Ctgb board. He explained that it is difficult to establish an unambiguous causal relationship between active substances in our regulatory framework and the development of Parkinson's disease, since there is a lag time of up to 10-15 years before the first symptoms of the disease become manifest. Despite these difficulties, he pointed out that more and more evidence is emerging substantiating a possible relationship between the use of pesticides and the development of Parkinson's disease. Specifically, there is growing experimental and epidemiological evidence supporting this possible relation between exposure to pesticides and the risk of Parkinson's disease.

A particular concern is the recent recognition that Parkinson's disease is the fastest growing neurological condition in the world, further fueling concerns that environmental toxins such as pesticides may be contributing to this growth. On February 22 we had a brief discussion with EFSA [...] on this subject. He explained the current activities EFSA is involved in, specifically the EFSA Pilot Project on New Approach Methodologies (NAMs) for tebufenpyrad risk

assessment, in collaboration with Anses. The overall outcome is intended to be used in the renewal process for tebufenpyrad.

However, there are many more currently approved active substances for which we do not know whether exposure could be associated with Parkinson's disease. We therefore request EFSA to specifically screen the currently approved active substances for a possible association with Parkinson's disease (e.g. based on chemical structure and toxicological profile). Furthermore, it is well known that brain lesions affecting the substantia nigra can cause a number of movement disorders including Parkinson's disease. The next step could be to perform dedicated tests on active substances earmarked on the basis of the initial screening for their specific toxic effects on the substantia nigra. In our view, such experiments would have to be performed in ageing animals that are known to be more vulnerable to the toxic effects of pesticides. These experiments should also consider the possibility that combined exposure to multiple pesticides (that are often used in combination in agriculture) lead to greater neurotoxicity and a further enhanced risk of developing Parkinson's disease. Would this research fit into the EFSA Pilot Project on NAMs?

We hope that EFSA will be open to the suggestions above in order to gain more insight into a possible relationship of currently approved active substances in pesticides and the development of Parkinson's disease."

Productie 16: brief van Ctgb aan EFSA van 9 maart 2021.

67. Bij brief van mei 2021 heeft de EFSA als volgt gereageerd (**productie 17**):

"For this purpose, we believe it is necessary to take stock of the situation from a scientific and multidisciplinary point of view. Our aim is to identify the gaps in research, collect feedback on the availability of suitable test methods and test systems to be used in the screening programme, and estimate the policy implications for environmental neuroscience. We are therefore considering the organisation of a scientific event that would have the aim of exploring the current knowledge landscape and future opportunities in neurotoxicology, and would create the basis for a series of scientific projects with the collaboration of the Member States. The debate should also focus on the need to prioritize chemicals to be tested, and to develop higher throughput methods using molecular or cellular approaches. Testing pesticides through these tools would represent a first

step towards understanding the complexity of the mechanisms that regulate neurological functions , and, subsequently, towards developing regulatory action.

We aim at defining a plan to be shared with you in the upcoming weeks, and remain available for further discussions. EFSA looks forward to working with CTGB and MSs on this topic.”

Productie 17: brief van EFSA aan Ctgb.

68. In reactie op de Europese evaluatie van Verordening EG 1107/2009 (**productie 18**) heeft Nederland bovendien in 2020 laten weten dat de verordening moet worden aangepast zodat middelen standaard allemaal worden onderzocht op neurologische effecten (wat nu niet zo is). Daarnaast moet volgens Nederland ook gekeken worden naar de cumulatieve effecten van bestrijdingsmiddelen (blootgesteld worden aan een cocktail):

"5) Although the EU legislation is, as stated in the report, probably the most stringent in the world, there are still aspects that needs to be addressed. The Netherlands considers that, as already is in process for the assessment of biocides, all active substances should be tested for neurological disorders, in order to meet concerns about neurological diseases such as Parkinson's disease.

6) The Netherlands welcomes the action to continue the development of a methodology for cumulative risk assessment in order to further strengthen consumer protection. However, cumulative risk assessment is also relevant for environmental aspects. The Netherlands therefore calls upon the European Commission to strengthen the work on cumulative risk assessment for non-target organisms, for instances by updating guidances in the framework of recommendation 6 (specific protection goals and guidances)."

Productie 18: Report Evaluation Regulation (EC) No 1107/2009 and (EC) No 396/2005 – NL comments

69. Met andere woorden: zowel het Ctgb, de EFSA als de Nederlandse Staat onderkennen dat er te weinig onderzoek is naar de neurodegeneratieve effecten van pesticiden, dat er meer en meer bewijs is dat pesticiden kunnen leiden tot neurodegeneratieve aandoeningen en dat actie geboden is.

Rapporten RIVM en Gezondheidsraad

70. Naar aanleiding van dit alles heeft ook (een daartoe ingestelde commissie van) de Gezondheidsraad nader onderzoek verricht. De Gezondheidsraad is een onafhankelijke wetenschappelijke adviesraad met als wettelijke taak regering en parlement te adviseren op het brede terrein van de volksgezondheid en gezondheidszorg.⁵⁵ Op 29 juni 2020 heeft de Gezondheidsraad haar "*Vervolgadvies gewasbescherming en omwonenden*" gepubliceerd (samenvatting in **productie 19**). In de conclusie van dat onderzoek stelt de Gezondheidsraad dat de internationale epidemiologische literatuur aanwijzingen geeft dat gewasbescherming met chemische middelen gepaard kan gaan met gezondheidsschade bij mensen. In Nederland is ook onderzoek verricht naar dergelijke gezondheidsschade bij mensen als gevolg van blootstelling aan chemische gewasbeschermingsmiddelen. Echter, de Gezondheidsraad stelt dat dat epidemiologische onderzoek van eigen bodem helaas "*beperkt van omvang*" is.⁵⁶ Wel sluiten de aanwijzingen voor effecten die uit sommige van deze onderzoeken naar voren komen, aan bij de buitenlandse bevindingen. De Gezondheidsraad concludeert daarom: "*Nederlands onderzoek van de laatste jaren geeft geen duidelijke aanwijzingen voor gezondheidseffecten, maar neemt de ongerustheid ook niet weg.*"⁵⁷ Ook vindt de Gezondheidsraad de conclusie gerechtvaardigd dat blootstelling aan chemische gewasbeschermingsmiddelen een risico voor de gezondheid vormt. Maar vanwege de beperkte omvang van het Nederlandse onderzoek is niet duidelijk hoe groot dat risico in de huidige Nederlandse landbouwpraktijk is. Duidelijk is dat omwonenden en vooral telers en hun gezinnen gemiddeld meer zijn blootgesteld dan mensen die niet in de landbouw werken en die verder weg wonen van landbouwpercelen. Echter, de hoogte van het gezondheidsrisico voor die bevolkingsgroepen kan uit het beperkte Nederlandse onderzoek niet worden afgeleid. Daardoor is meer epidemiologisch onderzoek nodig, aldus de Gezondheidsraad.⁵⁸
71. Vervolgens erkent de Gezondheidsraad in de conclusie van zijn onderzoek dat de toelatingsprocedures van gewasbeschermingsmiddelen de risico's voor neurologische aandoeningen onvoldoende afdekt.⁵⁹ Het advies van de Gezondheidsraad luidt dan ook:

"Advies

Voorzorg toepassen: verduurzaming intensiveren

De commissie verwacht niet dat meer epidemiologisch gezondheidsonderzoek op korte termijn tot duidelijkheid zal leiden over gezondheidseffecten van gewasbeschermingsmiddelen, zeker niet als het gaat om chronische gezondheidseffecten die zich pas op latere leeftijd manifesteren. Verbetering van

---

⁵⁵ <https://www.gezondheidsraad.nl/over-ons>.

⁵⁶ Productie 19, p. 3.

⁵⁷ Productie 19, p. 3.

⁵⁸ Productie 19, p. 3.

⁵⁹ Productie 19, p. 4.

de toelatingsprocedure is nodig, maar dat is complex en kost veel tijd. Daarom pleit de commissie voor toepassing van het voorzorgsbeginsel en adviseert ze om vooral de aanpak van verduurzaming van de gewasbescherming voort te zetten en te intensiveren. (...) De commissie adviseert om in internationaal verband verder te werken aan de verbetering van de toelatingsprocedure, in het bijzonder aan de beoordeling van mogelijke effecten op de hersenontwikkeling van ongeboren en jonge kinderen en het risico op neurodegeneratieve aandoeningen, zoals de ziekte van Parkinson. Risico's die voortvloeien uit blootstelling vanuit verschillende bronnen of aan combinaties van stoffen, laten zich moeilijk betrekken bij een toelatingssysteem voor individuele producten. Een pragmatische oplossing is volgens de commissie de invoering van een extra veiligheidsfactor ('allocatiefactor') van nader te bepalen grootte, die de kans verkleint dat de gezamenlijke blootstelling vanuit verschillende bronnen en routes (werk, omgeving, voeding, particulier gebruik) en aan combinaties van gewasbeschermingsmiddelen gezondheidsschade veroorzaakt. De commissie beveelt aan dat Nederland zich binnen de EU actief inspant voor de invoering van een dergelijke factor in de toelatingsprocedure."

(onderstrepingen advocaat)

Productie 19: Gezondheidsraad, Vervolgadvies gewasbescherming en omwonenden, 29 juni 2020, Samenvatting

72. Kortom: omdat de gezondheidsrisico's verbonden aan het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen zich voornamelijk voordoen op langere termijn, verwacht de Gezondheidsraad niet dat meer onderzoek op korte termijn een oplossing gaat bieden. Hoewel het verbeteren van de toelatingsprocedure nodig is, neemt dat ook veel tijd in beslag. Omdat nú al actie moet worden ondernomen, adviseert de Gezondheidsraad om het voorzorgsbeginsel toe te passen en om vooral de aanpak van verduurzaming van de gewasbescherming voort te zetten en te intensiveren.

73. Ook het RIVM heeft nader onderzoek verricht. In een rapport uit 2021 (**productie 20**) heeft het RIVM geconcludeerd dat er een link is tussen blootstelling aan pesticiden en Parkinson en dat de huidige toelatingsprocedure tekort schiet waar het gaat om de beoordeling van neurotoxische effecten. De conclusie van dit rapport luidt als volgt:

"1. De relatie tussen blootstelling aan chemische stoffen, inclusief gewasbeschermingsmiddelen, en neurodegeneratieve aandoeningen is plausibel. Het aantonen van een causaal verband voor specifieke werkzame stoffen in epidemiologische studies is echter lastig vanwege de kleine onderzoeksgroepen

en

de blootstelling aan meerdere werkzame stoffen, vaak gedurende langere tijd.

2. Ontbrekende gegevens over de neurotoxische potentie van (nieuwe) werkzame stoffen leidt ertoe dat aanvullende studies zelden gevraagd worden.

3. In de huidige vereisten in de OECD-testrichtlijnen zijn de neurodegeneratieve parameters niet expliciet benoemd. Hoewel onderzoek naar deze aanvullende parameters niet uitgesloten is in de testrichtlijn komt het in de praktijk niet voor dat dit ook daadwerkelijk wordt uitgevoerd.

4. Het op dit moment beschikbare arsenaal aan in vitro testen naar neurodegeneratieve eigenschappen van stoffen is nog te beperkt en onvoldoende gevalideerd om een alternatief voor proefdierstudies te kunnen bieden.”
(onderstrepingen advocaat)

Productie 20: Heusinkveld e.a., Gewasbeschermingsmiddelen en neurodegeneratieve ziekten: mogelijkheden om de toelatingsvereisten te verbeteren, RIVM rapport 2021, p. 18-19.

74. Op 6 oktober 2022 heeft het RIVM het artikel “*Gewasbeschermingsmiddelen met mogelijke neurodegeneratieve effecten: een analyse van de werkzame stoffen op basis van de chemische structuur*” gepubliceerd (**productie 21**). Dit artikel beschrijft de resultaten van het onderzoek naar mogelijke handelingsopties op de korte termijn om eventuele risico’s op het ontstaan van neurodegeneratieve ziekten bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te beperken.⁶⁰ In het onderzoek heeft het RIVM gekeken of er op dit moment werkzame stoffen in gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt die lijken op vijf stoffen waarvan bekend is dat ze neurodegeneratieve ziekten kunnen veroorzaken, en die daarom al verboden zijn in de Europese Unie. Bij het onderzoek naar vergelijkbare stoffen (als de vijf verboden stoffen) in de gewasbeschermingsmiddelen is enkel gekeken naar de werkzame stoffen daarin, en niet naar andere componenten (en de combinatie daarvan) in deze gewasbeschermingsmiddelen.⁶¹ Hier blijkt weinig informatie over te zijn. Maar in de beschikbare informatie heeft het RIVM één stof gevonden (metiram) waarvan op basis van de structuur wordt verwacht dat deze neurodegeneratief kan zijn. Deze stof wordt in Nederland heel weinig gebruikt en naar verwachting niet opnieuw goedgekeurd tijdens de nu lopende Europese herbeoordeling.

---

⁶⁰ Productie 21, p. 9.

⁶¹ Productie 21, p. 13.

In afwachting van deze herbeoordeling is er volgens het RIVM nu geen reden om extra maatregelen te nemen. Het RIVM erkent in de conclusie van haar onderzoek dat de scope van haar onderzoek zeer beperkt is gebleven: *“Er is echter vrij weinig informatie beschikbaar waarop moleculaire structuuractiviteit analyses uitgevoerd kunnen worden om de relatie tussen gewasbeschermingsmiddelen en neurodegeneratieve ziekten vast te kunnen stellen. Dit bevestigt het belang van meer data en betere testrichtlijnen voor het bepalen van mogelijke effecten van gewasbeschermingsmiddelen op neurodegeneratieve ziekten.”*⁶²

Productie 21: “Gewasbeschermingsmiddelen met mogelijke neurodegeneratieve effecten: een analyse van de werkzame stoffen op basis van de chemische structuur”, gepubliceerd door het RIVM op 6 oktober 2022.

De door Vledder gebruikte gewasbeschermingsmiddelen

75. De tot dusver aangehaalde onderzoeken zien veelal op de effecten van gewasbeschermingsmiddelen in het algemeen. Vanwege de hierboven beschreven hiaten in de toelatingsprocedure, bestaan er ook grote hiaten in de kennis over de gevolgen en risico’s van specifieke gewasbeschermingsmiddelen. In zijn algemeenheid is bekend dat blootstelling aan pesticiden een risico geeft op neurodegeneratieve ziekten, maar het is vanwege gebrek aan onderzoek (nog) niet helemaal duidelijk welke stof nu precies welk risico met zich meebrengt. Omdat in deze procedure toch iets concreter in te kunnen gaan op de middelen die Vledder (naar eigen zeggen) gebruikt, hebben Eisers contact gezocht met het Pesticide Action Network (“PAN”). PAN is een netwerk van 600 NGO’s, instellingen en individuen, in meer dan 60 landen, dat zich richt op het zoveel mogelijk beperken van schadelijke gevolgen van pesticiden. De Nederlandse tak van PAN is een stichting met ANBI-status.⁶³ PAN houdt onder meer een database bij van de wetenschappelijke onderzoeken naar schadelijke gevolgen van gewasbeschermingsmiddelen.

76. PAN heeft op verzoek van de Eisers de 10 door Vledder genoemde gewasbeschermingsmiddelen nader onderzocht en per middel een algemene screening opgesteld van de bekende eigenschappen, mogelijke effecten, toepassingen en gebruiksvoorschriften van de door Vledder gebruikte gewasbeschermingsmiddelen.

Productie 22: overzicht eigenschappen van de door Vledder genoemde middelen

---

⁶² Productie 21, p. 29.

⁶³ <https://www.pan-netherlands.org/over-pan-nl/>.

77. Daarnaast heeft PAN onderzocht in hoeverre uit de wetenschappelijke literatuur blijkt dat de 10 door Vledder genoemde gewasbeschermingsmiddelen en het door Vledder gebruikte middel Glyfosaat een vergroot risico op neurodegeneratieve ziekten met zich meebrengen (**productie 23**).

Productie 23: overzicht resultaten uit wetenschappelijke literatuur over de door Vledder gebruikte stoffen

78. Uit deze overzichten volgt dat toepassing van in ieder geval een deel van de door Vledder gebruikte middelen gezondheidsrisico's met zich meebrengt. Dit wordt hieronder kort toegelicht.

Grounded en Olie-H

79. Uit het algemene overzicht in **productie 22** blijkt dat de werkzame stof van de door Vledder genoemde middelen Grounded en Olie-H paraffineolie betreft. Het RIVM heeft paraffineolie op de nationale lijst van zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) geplaatst.⁶⁴ De EFSA zegt over paraffineolie: *"the toxicological properties of this paraffin oil remain unknown and the presence of harmful compounds in the paraffin oil mixture cannot be excluded."*⁶⁵

Goltix

80. Ook blijkt uit het algemene overzicht van PAN dat de toelating van het middel Goltix (met werkzame stof metamitron) door de Ctgb is gebaseerd op de EFSA conclusie van 2008 (*"Assessment based on EFSA conclusion 2008"*). Deze EFSA conclusie vermeldt op haar beurt dat *"no specific studies with metamitron have been submitted"* en *"some inconclusive evidence for effects on the central nervous system was seen"*.⁶⁶ Het Ctgb heeft dus bij toelating van het middel Goltix geen specifieke testen verricht naar neurotoxische gevolgen van de werkzame stof metamitron, ondanks aanwijzingen dat deze stof het centraal zenuwstelsel beïnvloedt. Dat betekent dat ook met betrekking tot het middel Goltix gegronde vrees bestaat dat toepassing van dit middel een vergroot risico op neurodegeneratieve ziekten met zich meebrengt.

Stomp en Wing-p

81. De werkzame stof van de door Vledder gebruikte middelen Stomp en Wing-p is pendimethalin. Pendimethalin is een omstreden stof, die op de nationale lijst van "vervangingsstoffen" is geplaatst. Dat houdt in dat een middel dat een vervangingsstof

---

⁶⁴ Zie 'Inventarisatie Zeer Zorgwekkende Stoffen in Bestrijdingsmiddelen', RIVM briefrapport 2022-0027, vindplaats: <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2022-0027.pdf>.

⁶⁵ Productie 22, p. 13.

⁶⁶ Idem, p. 17.

bevat enkel wordt toegelaten als er geen of onvoldoende alternatieven zijn. Bij carcinogeniteitstesten bij ratten zijn kwaadaardige epitheel tumoren vastgesteld. Ook zijn er aanwijzingen dat pendimethalin het hormoonstelsel beïnvloedt en bio-accumuleert. Uit het overzicht van wetenschappelijke literatuur over het risico op neurodegeneratieve ziekten (**productie 23**) blijkt dat in 2022 werd vastgesteld dat Acetylcholinesterase, een marker voor neurotoxiciteit, verhoogd werd bij aan pendimethalin blootgestelde zebravissen.⁶⁷

Fresco

82. Uit het algemene overzicht van PAN blijkt dat het herbicide Fresco met de werkzame stof metobromuron wordt verdacht van kankerverwekkende eigenschappen. Dit middel kan daarnaast bloedarmoede veroorzaken.⁶⁸ De EFSA concludeert met betrekking tot de werkzame stof metobromuron: "A data gap was identified to assess the relative toxicity of the three metabolites included in the plant residue definition (see section 3), CGA 18236 (desmethoxy-metobromuron), CGA 18237 (4-bromophenylurea) and CGA 18238 (desmethyl-metobromuron) in comparison with the parent metobromuron." Kortom: vanwege gebrek aan data kon de relatieve toxiciteit van de stof metobromuron niet worden bepaald.⁶⁹

Sumicidin Super

83. De stof esfenvalerat die zit in het middel Sumicidin Super kan irritatie van de luchtwegen en allergische huidreacties veroorzaken, en heeft negatieve effecten op de reproductie/ontwikkeling. Esfenvalerat is een type-II pyrethroïde. Pyrethroïden die een α -cyano groep bevatten, hebben effect op het perifere zenuwstelsel en gebieden in het centrale zenuwstelsel.⁷⁰ Net als pendimethalin is esfenvalerat een vervangingsstof.⁷¹ Er zijn verschillende onderzoeken waaruit volgt dat blootstelling aan pendimethalin mogelijk neurologische gevolgen heeft. Zo blijkt uit onderzoek uit 2020 een remming van het neurohormoon dopamine bij zebravis zien, en uit onderzoek uit 2017 over- en onderprikkelingen van neuronen in zoogdiercellen.⁷²

Solofol

84. Op de verpakking van het middel Solofol staan de volgende gevaaraanduidingen: *H317 May cause an allergic skin reaction, H318 Causes serious eye damage, H332 Harmful if*

---

⁶⁷ Productie 23, p. 4.

⁶⁸ Productie 22, p. 4.

⁶⁹ Productie 23, p. 4.

⁷⁰ Productie 22, p. 18-20.

⁷¹ Zie bijlage 5 bij 'Inventarisatie Zeer Zorgwekkende Stoffen in Bestrijdingsmiddelen', RIVM briefrapport 2022-0027, vindplaats: <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2022-0027.pdf>

⁷² Productie 23, p. 5.

*inhaled. H351 Suspected of causing cancer en H410 Very toxic to aquatic life with long lasting effects.*⁷³

85. Over de neurologische effecten van Solofol concludeert PAN het volgende (**productie 23**)⁷⁴:

"Een van de beschikbare studies is erg interessant en gaat over de actieve stof Folpet (middel Solofol). Onderzoeker Paul en collega's hebben een screening uitgevoerd om de relatie te vinden tussen bestrijdingsmiddelen en Parkinson. Voor Parkinson patiënten en controles (829 Parkinson patiënten en 824 controle personen) is in Californië, waar gebruikscijfers van pesticiden in de landbouw voor de afgelopen 50 jaar beschikbaar zijn, voor 288 bestrijdingsmiddelen (actieve stoffen) bekeken of er een relatie (statistisch verband) bestaat tussen hun blootstellingsgeschiedenis en hun ziekte. Daaruit resulteerde een lijst van (53) bestrijdingsmiddelen waar zo'n verband van werd afgeleid. Vervolgens zijn er uit deze lijst 39 stoffen getest in menselijke zenuwcellen die dopamine produceren (relevant voor Parkinson) en daaruit volgde dat er 10 zijn die deze cellen doden. Folpet was er een van en heeft dus een sterke relatie met Parkinson. Meer studies wijzen Folpet aan als schadelijk voor het zenuwstelsel."

Collis

86. Collis bevat de stoffen boscalid en kresoxim. Beide stoffen hebben effect op de celademhaling, en beide stoffen worden in verband gebracht met neurodegeneratieve ziektes. Voor boscalid is behalve de acute studies een ontwikkelingsneurotoxiciteitsstudie verricht (met hoge dosis) en zijn ontwikkelingsafwijkingen bekeken na 21 dagen na geboorte. Effecten werden gezien bij nakomelingen.⁷⁵

Luna Sensation

87. Het etiket van het fungicide Luna Sensation bevat de gevarenaanduiding "H362 Kan schadelijk zijn via de borstvoeding" en "H410 Zeer giftig voor in het water levende organismen, met langdurige gevolgen".⁷⁶
88. Een van de werkzame stoffen in Luna Sensation is fluopyram, dat volgens het RIVM voldoet aan de OECD-definitie van PFAS. Bij ratten had de stof effect op de ontwikkeling en op de ontwikkeling van de foetus.⁷⁷ Een andere werkzame stof is trifloxystrobine. Uit

---

⁷³ Productie 22, p. 24.

⁷⁴ Productie 23, p. 4.

⁷⁵ Idem, p. 6.

⁷⁶ Productie 22, p. 28.

⁷⁷ Idem, p. 5.

onderzoek naar deze stof blijkt onder meer aantasting van de zuurstofproductie (mitochondriën) en veranderde vetsamenstelling, beide relevant voor neurotoxiciteit.⁷⁸

Glyfosaat

89. Voor deze stof zijn zeer veel studies beschikbaar over een verband tussen de actieve stof glyfosaat of een middel daarop gebaseerd en schade aan het zenuwstelsel. De zoekmachine PUBMED geeft er 95. Uit reviews van onafhankelijke wetenschappers blijken er bij een reeks van proefdieren die blootgesteld zijn aan Glyfosaat een reeks van schadelijke effecten op te treden in het zenuwstelsel.⁷⁹

Effecten van cocktails

90. Tenslotte is het belangrijk om erbij stil te staan dat de toepasselijke regelgeving geen bepalingen bevat op grond waarvan de mogelijke reacties die kunnen ontstaan bij het gebruik van het gewasbeschermingsmiddel in een mengsel met andere (goedgekeurde) gewasbeschermingsmiddelen en toevoegingsstoffen (die een spoedige binding van de stof op de plant dienen te bewerkstelligen) moet worden onderzocht. Dergelijk onderzoek vindt dus in het kader van de goedkeuringsprocedure niet plaats.
91. PAN heeft op verzoek van eisers ook gekeken naar de effecten van blootstelling aan een cocktail van gewasbeschermingsmiddelen. De bevindingen op dit punt worden overgelegd als **productie 24**. PAN merkt op dat tot op heden onvoldoende rekening wordt gehouden met het feit dat blootstelling aan een cocktail van gewasbeschermingsmiddelen kan leiden tot cumulatie van schadelijke gevolgen, en soms zelfs tot synergie. Dat houdt in dat de schadelijke gevolgen vanwege blootstelling aan middelen wegens de mix van die middelen zelfs wordt versterkt. PAN concludeert:

"EFSA en CTGB staan toe dat die ene stof een bewoner mag blootstellen net tot aan het door hen afgeleide 'veilige niveau'. Dat betekent dat stoffen met cumulatieve werking het veilige niveau kunnen doorbreken en gezondheidsschade veroorzaken. En dat geldt eveneens voor blootstelling aan andere bestrijdingsmiddelen (voeding) of andere chemische stoffen die mogelijk éézelfde schadelijke werking hebben. Een groot risico dus op het (fors) overschrijden van veilige niveaus en op gezondheidsschade bij omwonenden. Het zou te overwegen zijn bij de beoordeling van één bestrijdingsmiddel slechts een deel van de 'vervuilingsruimte' te geven aan die ene stof (bijv. 1% of 10% van de

---

⁷⁸ Productie 23, p. 7.

⁷⁹ Idem, p. 8.

'veilige waarde') en de rest te reserveren voor cumulatief werkende pesticiden of andere chemische stoffen die ook schade toebrengen bij blootstelling. Het Nederlandse instituut RIVM heeft in 2016 , later gesteund door Zweden , daar al voorstellen voor gedaan voor chemische stoffen in het algemeen."

Productie 24: bevindingen PAN inzake effecten van blootstelling aan een cocktail van gewasbeschermingsmiddelen

Conclusie

92. Het feit dat de door Vledder genoemde gewasbeschermingsmiddelen zijn toegelaten door het Ctgb, betekent níet dat deze stoffen geen schadelijke neurodegeneratieve gevolgen hebben voor de Eisers. Integendeel: het gebruik van deze gewasbeschermingsmiddelen brengt wel degelijk een risico op schadelijke gezondheidsgevolgen voor de Eisers met zich mee. Voor maar liefst zes (stomp, sumicidin, solofol, collis, luna sensation en glyfosaat) van de door Vledder genoemde middelen volgt uit de literatuur dat deze verband houden met degeneratieve ziekten. Voor de overige middelen geldt dat bij toelating daarvan door het Ctgb helemaal niet is getoetst op neurotoxische gevolgen (grounded), of alleen zeer beperkt (olie-H en goltix). Daarnaast kan ook het feit dat Vledder de genoemde gewasbeschermingsmiddelen in een cocktail gebruikt op de Percelen, leiden tot een cumulatie of synergie van schadelijke gevolgen voor de Eisers. Tot slot worden de Eisers, doordat zij vlakbij de Percelen wonen waarop de middelen worden toegepast, voortdurend blootgesteld aan deze middelen. Omdat Vledder nalaat om de gemaakte afspraken na te komen, heeft Vledder deze gezondheidsrisico's voor de Eisers op geen enkele wijze beperkt.
93. Uit vrees voor hun gezondheid en wegens de weigerachtige opstelling van Vledder, hebben de Eisers zich genoodzaakt gevoeld deze procedure te starten.

III. VORDERINGEN EN ONDERBOUWING

Onrechtmatig handelen Vledder

94. Door gewasbeschermingsmiddelen toe te passen op percelen in de directe omgeving van de Eisers, handelt Vledder onrechtmatig. Hij maakt daarmee inbreuk op de rechten van de Eisers, en handelt in strijd met een verplichting die voortvloeit uit de wet, dan wel de maatschappelijke zorgvuldigheid.

95. Vledder maakt allereerst inbreuk op een recht door het gebruik van de gewasbeschermingsmiddelen. Door de toepassing van deze middelen worden de Eisers direct geraakt in hun (grond)recht op gezondheid. Uit verschillende onderzoeken zoals in deze dagvaarding genoemd blijkt dat er een verband bestaat tussen bepaalde gewasbeschermingsmiddelen, waaronder de gewasbeschermingsmiddelen die Vledder toepast, en neurologische aandoeningen zoals Parkinson, Alzheimer en ALS. Het RIVM heeft geconcludeerd dat de relatie tussen blootstelling aan chemische stoffen, inclusief gewasbeschermingsmiddelen, en neurodegeneratieve aandoeningen "plausibel" is (zie hiervoor al. 73 en verder). De Eisers lopen daarmee dus een serieus risico om ziek te worden. Daarmee wordt inbreuk gemaakt op hun uit artikel 11 van de Grondwet en artikel 2 EVRM voortvloeiende recht op gezondheid. Ook maakt het handelen van Vledder inbreuk op het recht van eigendom van de Eisers, nu zij niet meer ongestoord van hun woning en tuin kunnen genieten uit angst voor schadelijke effecten van de door Vledder gespoten stoffen. Voor degenen met een onderneming aan huis geldt daarbij dat zij hun percelen, althans de buitenruimte, niet kunnen gebruiken voor hun bedrijfsvoering.
96. Vledder handelt daarnaast in strijd met een verplichting die voortvloeit uit de wet. Door gewasbeschermingsmiddelen toe te passen waarvan niet is vastgesteld dat deze geen risico vormen voor de gezondheid van de omwonenden, handelt Vledder in strijd met het op verschillende plaatsen in de Europese wetgeving neergelegde voorzorgsbeginsel. Hierop wordt hieronder uitgebreider ingegaan (zie alinea 104 en verder).
97. Bovendien handelt Vledder in strijd met de regelgeving op het gebied van milieubeheer. De Eisers hebben herhaaldelijk vastgesteld dat Vledder gewasbeschermingsmiddelen heeft gebruikt bij een windsnelheid groter dan 5 meter per seconde. Daarmee heeft Vledder in strijd met artikel 3.83 Activiteitenbesluit Milieubeheer gehandeld.
98. Ten slotte handelt Vledder in strijd met de maatschappelijke zorgvuldigheid door een gevaarlijke situatie te creëren. Op grond van het Kelderluik-arrest moeten voorzorgsmaatregelen eerder genomen worden naarmate de kans op schade toeneemt, de aard van de schade ernstiger is, en het nemen van voorzorgsmaatregelen minder bezwaarlijk.⁸⁰ Een groot aantal wetenschappelijke studies (hiervoor uitgebreid besproken) concludeert dat er een link is tussen Parkinson en andere neurodegeneratieve stoornissen – zeer ernstige ziektes dus – en pesticiden. De toelatingsprocedure van gewasbeschermingsmiddelen bevat bovendien op dit punt een hiaat waardoor deze risico's onvoldoende worden beoordeeld. Dit maakt de kans op schade voor omwonenden van een zeer toxische teelt zoals de lelieteelt reëel. Daarbij moet worden onderstreept

---

⁸⁰ Hoge Raad 5 november 1965, NJ 1966, 136 m. nt. Scholten, ECLI:NL:HR:1965:AB7079.

dat er kinderen (waaronder een jonge baby) waarvan de hersens nog volop in ontwikkeling zijn, in de zeer nabije omgeving van de Percelen wonen.

99. Er is dus een aanzienlijke kans op zeer ernstige schade, die niet door de Eisers te voorkomen is anders dan door deze procedure aan te spannen.
100. Het gezondheidsbelang van omwonenden zou zwaarder moeten wegen dan het louter economische belang van Vledder, die ook kan overstappen op andere teelten waarvoor veel minder giftige gewasbestrijdingsmiddelen nodig zijn. Daarnaast heeft Vledder geweigerd om simpele maatregelen te nemen die de kans op schade bij de Eisers verminderen, zoals het aanleggen van bufferzones, heeft Vledder de wél gedane toezeggingen geschonden, en overtreedt Vledder de regelgeving op het gebied van milieubeheer door herhaaldelijk te spuiten bij te hoge windsnelheden. Als haar directeur hierop wordt aangesproken reageert hij niet en verlaat hij de Whatsapp groep met omwonenden. Vledder heeft dus geen enkele voorzorgmaatregel genomen om de schade van omwonenden te beperken. Het is evident dat toepassing van de Kelderluik-criteria op deze situatie moet leiden tot de conclusie dat sprake is van onrechtmatig handelen.
101. Het onrechtmatige handelen van Vledder is bovendien aan haar toe te rekenen, nu zij zelf de keuze maakt lelies te telen vlakbij woningen, terwijl zij weet dat daarvoor grote hoeveelheden gewasbeschermingsmiddelen noodzakelijk zijn. Ook is er een aanzienlijke kans op door het handelen van Vledder veroorzaakte schade. Het betreft dan zowel gezondheidsschade als schade in de vorm van verminderd woongenot, en voor de omwonenden met een onderneming aan huis tevens gederfde omzet.
102. Aan alle voorwaarden van onrechtmatig handelen is voldaan, en de Eisers hebben daarmee recht op, en belang bij, een (voorlopige) maatregel om verdere schade te voorkomen.
103. De Eisers verwachten dat Vledder zich op het standpunt zal stellen dat er geen sprake kan zijn van onrechtmatig handelen omdat alle middelen waar zij mee spuit zijn toegelaten door het Ctgb. De Eisers willen daarover nu al opmerken dat een dergelijke stelling onjuist is. Het feit dat iets niet verboden is, brengt immers niet met zich mee dat het niet onrechtmatig kan zijn. De civiele rechter toont zich regelmatig bereid in te grijpen als de uitvoerende of wetgevende macht verzaken hun eigen burgers te beschermen tegen gevaren; denk bijvoorbeeld aan de Urgenda-zaak tegen de Nederlandse Staat⁸¹, of de Milieudefensie zaak tegen Shell.⁸² Van belang in deze zaak is ook dat in een kort geding

---

⁸¹ HR 20 december 2019, NJ 2020/41 m. nt. Spier, ECLI:NL:HR:2019:2006 (Urgenda/Staat).

⁸² Rb Den Haag, JOR 2021/208 m. nt. Biesmans, ECLI:NL:RBDHA:2021:5337 (Milieudefensie/Shell).

procedure alle relevante feiten en omstandigheden meegewogen kunnen worden, waaronder bijvoorbeeld ook de korte afstand tussen de woonhuizen en het lelieveld waar gespoten wordt.

Vorzorgsbeginsel

104. Bovendien leidt het Europeesrechtelijke voorzorgsbeginsel ertoe dat bij hiaten in de kennis over mogelijk schadelijke stoffen, zoals hier het geval, deze stoffen niet worden toegepast totdat een volledige risicobeoordeling mogelijk is. Ook op grond van dit voorzorgsbeginsel is ingrijpen door middel van een voorlopige maatregel geëigend.

105. Het voorzorgsbeginsel wordt vermeld in artikel 191 van het verdrag betreffende de werking van de Europese Unie. Lid 1 en 2 van dit artikel luiden als volgt:

1) Het beleid van de Unie op milieugebied draagt bij tot het nastreven van de volgende doelstellingen:

- behoud, bescherming en verbetering van de kwaliteit van het milieu;*
- bescherming van de gezondheid van de mens;*
- behoedzaam en rationeel gebruik van natuurlijke hulpbronnen;*
- bevordering op internationaal vlak van maatregelen om het hoofd te bieden aan regionale of mondiale milieuproblemen, en in het bijzonder de bestrijding van klimaatverandering.*

2) De Unie streeft in haar milieubeleid naar een hoog niveau van bescherming, rekening houdend met de uiteenlopende situaties in de verschillende regio's van de Unie. Haar beleid berust op het voorzorgsbeginsel en het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden, en het beginsel dat de vervuiler betaalt.

In dit verband omvatten de aan eisen inzake milieubescherming beantwoordende harmonisatiemaatregelen, in de gevallen die daarvoor in aanmerking komen, een vrijwaringsclausule op grond waarvan de lidstaten om niet-economische milieuredenen voorlopige maatregelen kunnen nemen die aan een toetsingsprocedure van de Unie onderworpen zijn.

106. Artikel 1 lid 4 van de Verordening (EG) 1107/2009 bepaalt:

"De bepalingen van deze verordening stelen op het voorzorgsbeginsel teneinde te garanderen dat werkzame stoffen of middelen die op de markt worden gebracht niet schadelijk zijn voor de gezondheid van mensen en dieren of voor het milieu. In het bijzonder worden de lidstaten er niet van weerhouden het voorzorgsbeginsel toe te passen wanneer er wetenschappelijk gezien onzekerheid bestaat over de risico's voor de gezondheid van mensen en dieren of voor het milieu van de op hun grondgebied toe te laten gewasbeschermingsmiddelen."

107. Artikel 7 van Verordening EG 178/2002 bepaalt:

"Vorzorgsbeginsel

1. In specifieke situaties waarin na beoordeling van de beschikbare informatie de mogelijkheid van schadelijke gevolgen voor de gezondheid is geconstateerd, maar er nog wetenschappelijke onzekerheid heerst, kunnen, in afwachting van nadere wetenschappelijke gegevens ten behoeve van een volledige risicobeoordeling, voorlopige maatregelen voor risicomanagement worden vastgesteld om het in de Gemeenschap gekozen hoge niveau van gezondheidsbescherming te waarborgen.

2. Krachtens lid 1 vastgestelde maatregelen zijn evenredig en beperken de handel niet meer dan nodig is om het in de Gemeenschap gekozen hoge niveau van gezondheidsbescherming te verwezenlijken, rekening houdend met de technische en economische haalbaarheid en andere ter zake dienende factoren. De maatregelen dienen binnen een redelijke termijn opnieuw te worden bezien, afhankelijk van de aard van het geconstateerde risico voor het leven of de gezondheid en het soort wetenschappelijke informatie dat nodig is om de wetenschappelijke onzekerheid weg te nemen en een volledige risicobeoordeling uit te voeren."

108. Uit het arrest *Blaise e.a.*⁸³ van het Europese Hof van Justitie volgt over het voorzorgsbeginsel:

"43 Volgens dit beginsel kunnen bij onzekerheid over het bestaan en de omvang van risico's voor de menselijke gezondheid, beschermende maatregelen worden genomen zonder dat hoeft te worden gewacht totdat de realiteit en de ernst van deze risico's volledig zijn aangetoond. Wanneer het bestaan of de omvang van het gestelde risico niet met zekerheid kan worden bepaald omdat de

---

⁸³ HvJEU 1 oktober 2019, C-616/17, ECLI:EU:C:2019:800

resultaten van de verrichte onderzoeken niet concludent zijn, maar reële schade voor de volksgezondheid waarschijnlijk blijft ingeval het risico intreedt, rechtvaardigt het voorzorgsbeginsel dat beperkende maatregelen worden getroffen." (onderstreping advocaat)

109. In het arrest Bayer CropScience e.a./Europese Commissie heeft het Gerecht van Eerste Aanleg geoordeeld:⁸⁴

"109 Het voorzorgsbeginsel vormt een algemeen beginsel van het Unierecht, dat de betrokken autoriteiten verplicht in het welbepaalde kader van de uitoefening van de hun bij de betrokken regeling toegekende bevoegdheden passende maatregelen te nemen om een aantal potentiële gevaren voor de volksgezondheid, de veiligheid en het milieu te voorkomen, waarbij aan de vereisten in verband met de bescherming van deze belangen voorrang moet worden verleend boven economische belangen [zie arresten van 21 oktober 2003, Solvay Pharmaceuticals/Raad, T-392/02, EU:T:2003:277, punt 121 en aldaar aangehaalde rechtspraak, en 12 april 2013, Du Pont de Nemours (France) e.a./Commissie, T-31/07, niet gepubliceerd, EU:T:2013:167, punt 134 en aldaar aangehaalde rechtspraak; zie in die zin ook arrest van 26 november 2002, Artegodan e.a./Commissie, T-74/00, T-76/00, T-83/00–T-85/00, T-132/00, T-137/00 en T-141/00, EU:T:2002:283, punten 183 en 184].

110 Op grond van het voorzorgsbeginsel kunnen de instellingen bij aanhoudende wetenschappelijke onzekerheid over het bestaan of de omvang van risico's voor de menselijke gezondheid of voor het milieu beschermingsmaatregelen nemen, zonder dat hoeft te worden gewacht totdat ten volle is bewezen dat deze risico's reëel en ernstig zijn of dat de negatieve gevolgen voor de gezondheid zich daadwerkelijk voordoen [zie arresten van 12 april 2013, Du Pont de Nemours (France) e.a./Commissie, T-31/07, niet gepubliceerd, EU:T:2013:167, punt 135 en aldaar aangehaalde rechtspraak, en 6 september 2013, Sepro Europe/Commissie, T-483/11, niet gepubliceerd, EU:T:2013:407, punt 44 en aldaar aangehaalde rechtspraak].

[...]

118 Bovendien dient erop te worden gewezen dat het onmogelijk kan blijken te zijn om een wetenschappelijke risicobeoordeling volledig uit te voeren omdat onvoldoende wetenschappelijke gegevens beschikbaar zijn. Dat mag echter de

---

⁸⁴ Gerecht van Eerste Aanleg 17 mei 2018, T-429/13 en T-451/13, ECLI:EU:T:2018:280

bevoegde overheid niet beletten om onder toepassing van het voorzorgsbeginsel preventieve maatregelen te treffen. Van belang is in dat geval dat de wetenschappers een wetenschappelijke risicobeoordeling verrichten, ondanks de nog bestaande wetenschappelijke onzekerheid, zodat de bevoegde overheid over voldoende betrouwbare en solide informatie beschikt om in staat te zijn de draagwijdte van de wetenschappelijke vraag ten volle te vatten en om haar beleid met kennis van zaken te bepalen (arrest van 9 september 2011, Frankrijk/Commissie, T-257/07, EU:T:2011:444, punt 77; zie ook in die zin arresten van 11 september 2002, Pfizer Animal Health/Raad, T-13/99, EU:T:2002:209, punten 160-163, en 11 september 2002, Alpharma/Raad, T-70/99, EU:T:2002:210, punten 173-176).

119 Wanneer het onmogelijk blijkt het bestaan of de omvang van het gestelde risico met zekerheid vast te stellen omdat de resultaten van de uitgevoerde studies onvoldoende, niet sluitend of onnauwkeurig zijn, maar de waarschijnlijkheid van reële schade blijft in het geval het risico intreedt, rechtvaardigt het voorzorgsbeginsel de vaststelling van beperkende maatregelen, mits zij niet-discriminerend en objectief zijn [arrest van 12 april 2013, Du Pont de Nemours (France) e.a./Commissie, T-31/07, niet gepubliceerd, EU:T:2013:167, punt 142 en aldaar aangehaalde rechtspraak, en arrest EVA-Hof van 5 april 2001, EFTA Surveillance Authority/Norway, E-3/00, EFTA Court Report 2000-2001, blz. 73, punt 31]."

(onderstrepingen steeds door advocaat)

110. Uit het voorgaande blijkt dat het voorzorgsbeginsel inhoudt dat moet worden voorkomen dat er een risico bestaat op schade aan de gezondheid van mensen en dieren. Dat betekent dat voordat een gewasbeschermingsmiddel überhaupt kan worden toegelaten, er moet worden aangetoond dat dit geen schadelijk effect heeft. Het houdt verder in dat indien er aanwijzingen zijn dat een reeds toegelaten middel toch een risico op schadelijke effecten heeft, er dient te worden ingegrepen en er maatregelen dienen te worden genomen tegen gebruik van het middel zolang over de schadelijke effecten onzekerheid bestaat. Het voorzorgsbeginsel noopt tot ingrijpen wanneer er voldoende aanwijzingen bestaan dat het gebruik van een gewasbeschermingsmiddel een schadelijk effect zou kunnen hebben op de gezondheid van de mens.
111. Het feit dat er in artikel 4 van Verordening EG 1107/2009 (dat ziet op de criteria voor toelating van gewasbeschermingsmiddelen, zie al. 39) al rekening is gehouden met het voorzorgsbeginsel, betekent niet dat er geen maatregelen kunnen worden getroffen om te voorkomen dat nader gebleken mogelijke schadelijke effecten zich manifesteren.

112. Dat het voorzorgsbeginsel zich in de eerste plaats tot de Lidstaten en de overheid richt, betekent verder niet dat de voorzieningenrechter niet in voorkomende concrete gevallen mede op basis van dit beginsel, ordemaatregelen kan treffen. De zorgvuldigheid die in het maatschappelijk verkeer betaamt, wordt bovendien mede door dat beginsel ingevuld.

Arrest Hof Arnhem-Leeuwarden van 10 juli 2023

113. Dit is recent ook bevestigd door het Hof Arnhem-Leeuwarden. Het Hof heeft in een ander kort geding over de toepassing van gewasbestrijdingsmiddelen in de lelieteelt het volgende overwogen:

"Het hof acht aannemelijk dat onder meer artikel 4 en 21 van de verordening de uitwerking vormen van het door de Europese wetgever in acht genomen voorzorgsbeginsel. Dat betekent echter niet dat de norm om het voorzorgsbeginsel toe te passen, die ook tot de nationale rechters als organen van de lidstaten is gericht, geen ruimte zou geven aan de Nederlandse (kort geding)rechter om onder omstandigheden een verbod uit te spreken op het gebruik van toegelaten gewasbeschermingsmiddelen. Het voorzorgsbeginsel brengt anderzijds niet mee dat elk risico moet worden uitgesloten. Het hof verwijst naar artikel 7 van Verordening 178/2002 tot onder meer de oprichting van EFSA. In lid 1 van dat artikel is ten aanzien van het voorzorgsbeginsel bepaald dat in specifieke situaties waarin na beoordeling van de beschikbare informatie de mogelijkheid van schadelijke gevolgen voor de gezondheid is geconstateerd maar er nog wetenschappelijke onzekerheid heerst, voorlopige maatregelen voor risicomanagement kunnen worden vastgesteld en in lid 2 is bepaald dat die maatregelen evenredig moeten zijn en de handel niet meer beperken dan nodig is om het in de Gemeenschap gekozen hoge niveau van gezondheidsbescherming te verwezenlijken, rekening houdend met de technische en economische haalbaarheid en andere ter zake dienende factoren. Artikel 4 van Verordening 178/2002 brengt mee dat artikel 7 van toepassing is op de goedkeuring van werkzame stoffen in gewasbeschermingsmiddelen en de intrekking daarvan, voor zover die worden gebruikt voor de teelt van levensmiddelen. Het lijkt erop dat alle gewasbeschermingsmiddelen die de maatschap voor de lelieteelt gebruikt ook voor de levensmiddelenteelt worden gebruikt. Voor zover het zou gaan om gewasbeschermingsmiddelen die alleen in de sierteelt worden gebruikt, vormen

*de artikelen 1 lid 4 van Verordening 1107/2009 en 191 lid 2 Werkingsverdrag de basis voor toepassing van het voorzorgsbeginsel.*⁸⁵

114. Het Hof heeft vervolgens aannemelijk geacht dat op dit moment nog niet goed getest wordt of kan worden of het gebruik van een gewasbeschermingsmiddel een verhoogd risico op neurodegeneratieve ziektes met zich brengt. Het Hof concludeert:

"In zoverre lijkt het in Verordening EG 1107/2009 en de Wgb neergelegde stelsel van toezicht op de toelating en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen dus onvolkomen te zijn en geen zekerheid te bieden op de afwezigheid van een verhoogd risico op neurodegeneratieve ziekten voor omwonenden. Het voorzorgsbeginsel brengt dan ook mee dat beperkende maatregelen zouden kunnen worden getroffen."⁸⁶ (onderstreping advocaat)

115. In de betreffende zaak sprak het Hof echter, anders dan de voorzieningenrechter, geen algeheel verbod op het toepassen van gewasbeschermingsmiddelen uit. Het Hof oordeelde dat de betreffende teler toch mocht spuiten met vier volgens deze teler noodzakelijke middelen. Redengevend hiervoor was met name dat de teler in de desbetreffende zaak al veel maatregelen had genomen om de gevolgen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen voor de omwonenden te beperken (zie de opsomming in alinea 3.20 van het arrest). Daarom viel de belangenafweging in dat geval in het voordeel van de teler uit. Zoals hierboven (al. 20) uitgebreid is uiteengezet, heeft Vledder echter geen enkele maatregel getroffen om de risico's voor de Eisers te beperken. Sterker nog, Vledder houdt zich niet aan de gemaakte afspraken en treedt de voeten met regelgeving. De conclusie van het Hof in de eerdere lelie-zaak gaat dus in onderhavige zaak niet op.

116. Het Hof heeft in het betreffende arrest ook meegewogen "*dat zowel de Gezondheidsraad als het RIVM na recent onderzoek niet tot ingrijpen (een verbod op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen) heeft geadviseerd*". Naar mening van de Eisers heeft het Hof hier een onjuiste, althans te ruime, conclusie verbonden aan de betreffende rapporten van het RIVM en de Gezondheidsraad.

117. Zoals toegelicht in alinea 74, blijkt ten eerste uit het RIVM rapport (**productie 21**) dat dit onderzoek zich beperkte tot de werkzame stoffen in beschermingsmiddelen (en niet naar alle andere stoffen in beschermingsmiddelen, of de combinatie daarvan), en

---

⁸⁵ Hof Arnhem-Leeuwarden, 10 juli 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:6083, rov. 3.15

⁸⁶ Ibid rov. 3.18

of deze leken op vijf stoffen waarvan bekend is dat ze neurodegeneratieve ziekten kunnen veroorzaken. Kortom: het overgrote merendeel van de stoffen in gewasbeschermingsmiddelen is buiten beschouwing gelaten bij het onderzoek door het RIVM. In deze kwestie gaat echter het over stoffen in gewasbeschermingsmiddelen van Vledder die niet lijken op een van de vijf stoffen waarvan bekend is dat ze neurodegeneratieve ziekten kunnen veroorzaken. Het advies van het RIVM (dat ingrijpen niet noodzakelijk is, omdat er maar één stof is gevonden die lijkt op de eerder onderzochte vijf stoffen) ziet dus niet op de stoffen in deze zaak.

118. Het RIVM rapport benadrukt verder met name dat er te weinig informatie is om conclusies te trekken (p. 29 van het rapport):

"Er is echter vrij weinig informatie beschikbaar waarop moleculaire structuur-activiteit analyses uitgevoerd kunnen worden om de relatie tussen gewasbeschermingsmiddelen en neurodegeneratieve ziekten vast te kunnen stellen. Dit bevestigt het belang van meer data en betere testrichtlijnen voor het bepalen van mogelijke effecten van gewasbeschermingsmiddelen op neurodegeneratieve ziekten."

119. Daar komt bij dat het RIVM in 2021 (zie al. 73 hiervóór en **productie 20**) juist heel duidelijk heeft geconcludeerd dat er wél een link is tussen blootstelling aan pesticiden en Parkinson en dat de huidige toelatingsprocedure tekort schiet waar het gaat om de beoordeling van neurotoxische effecten:

"De relatie tussen blootstelling aan chemische stoffen, inclusief gewasbeschermingsmiddelen, en neurodegeneratieve aandoeningen is plausibel. Het aantonen van een causaal verband voor specifieke werkzame stoffen in epidemiologische studies is echter lastig vanwege de kleine onderzoeksgroepen en de blootstelling aan meerdere werkzame stoffen, vaak gedurende langere tijd."

120. Wat betreft het rapport van de Gezondheidsraad: de conclusie van het Hof dat de "Gezondheidsraad uit het (literatuur)onderzoek geen gevaar voor gezondheidsschade bij omwonenden heeft afgeleid" (rov. 3.21) komt niet overeen met wat er feitelijk in het rapport staat. Het rapport vermeldt nu juist dat de zorg over schadelijke gezondheidseffecten niet wordt weggenomen door het feit dat er op basis van het spaarzame onderzoek in ons land nog geen duidelijke indicaties van substantiële gezondheidsschade naar aanleiding van langdurige blootstelling zijn vastgesteld. Ook stelt het rapport dat juist snelle actie noodzakelijk is, omdat meer onderzoek naar de (lange termijn) gezondheidsrisico's te lang gaat duren, net als het verbeteren van de

toelatingsprocedure van gewasbeschermingsmiddelen. De Gezondheidsraad adviseert het voorzorgsbeginsel toe te passen en om vooral de aanpak van verduurzaming van de gewasbescherming voort te zetten en te intensiveren. Dat is nu juist wat er in het geval van Vledder geheel niet gebeurt.

121. Kortom: het feit dat de Gezondheidsraad en het RIVM - op grond van de conclusie in de internationale wetenschappelijke literatuur dat er een plausibel verband bestaat tussen de blootstelling aan gewasbeschermingsmiddelen en het risico op de ziekte van Parkinson - kennelijk niet hebben besloten in algemene zin te adviseren tot "*een verbod op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen*" (zie rov. 3.21) neemt niet weg dat de Gezondheidsraad juist het belang van het hanteren van het voorzorgsbeginsel met betrekking tot gewasbeschermingsmiddelen voorop heeft gesteld. Ook het RIVM heeft nu juist benadrukt dat, zoals het Hof het zelf verwoordt, het van belang is om "*het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (in verband met mogelijke risico's) tot een minimum te beperken*" (zie rov. 3.25). In ieder geval blijkt uit de rapporten van het RIVM en de Gezondheidsraad niet dat het niet nodig zou zijn om in te grijpen in de situatie dat er vlakbij woningen grote hoeveelheden gewasbeschermingsmiddelen door elkaar heen worden gebruikt, zonder enige mitigerende maatregelen.

Nakoming toezeggingen

122. De Eisers verzoeken de voorzieningenrechter subsidiair om Vledder te bevelen zijn toezeggingen na te komen. Vledder heeft zich naar de Eisers toe gecommitteerd aan bepaalde toezeggingen, die ervoor zouden zorgen dat de schadelijke effecten voor de Eisers zo beperkt mogelijk zouden blijven. Aan deze toezeggingen heeft Vledder zich zonder enige reden niet gehouden (zie hiervoor al. 20 en verder). Hij is zelfs tweemaal uit de Whatsapp-groep met omwonenden gestapt die bedoeld was voor overleg over de uitvoering van deze afspraken. Het is dan ook duidelijk dat Vledder niet voornemens is de toezeggingen vanaf nu alsnog na te leven. Zoals hierboven opgemerkt moet dit alles ertoe leiden dat de door de voorzieningenrechter te maken belangenafweging in het kader van een algeheel verbod op het toepassing van gewasbeschermingsmiddelen in het voordeel van de Eisers moet uitvallen. Voor het geval dat uwe edelachtbare voorzieningenrechter hier anders over denkt, en het spuiten met gewasbeschermingsmiddelen niet (geheel) verbiedt, vorderen de Eisers in deze procedure dat Vledder ten minste de gemaakte toezeggingen nakomt.

Vorderingen

123. Het bovenstaande leidt tot de volgende vorderingen.

124. Primair verzoeken de Eisers uwe edelachtbare voorzieningenrechter om al het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen door Vledder op de Percelen kadastraal bekend als DVR00-I-1602 & DVR00-I-1603 & DVR00-I-1604 & DVR00-I-1605 & DVR00-I-1606 & DVR00-1607 te verbieden. Zij achten een dergelijk verbod gerechtvaardigd gezien de bekende (zie **productie X**) lijst met informatie per middel dat Vledder toepast) en onbekende gevolgen van het spuiten door Vledder.
125. Subsidiair vorderen de Eisers nakoming van de gemaakte afspraken. Dat houdt in dat de Eisers uwe edelachtbare voorzieningenrechter verzoeken om aan Vledder de volgende verboden en geboden op te leggen:
- a) Het gebod om de Eisers schriftelijk (via e-mail of een Whats-app bericht) te informeren wanneer de Percelen bespoten zullen worden, uiterlijk 12 uur voorafgaand aan de aanvang van die bespuitingswerkzaamheden;
  - b) Het verbod om bij een windsnelheid groter dan 5 meter per seconde, gemeten op twee meter boven het grondoppervlak, op de Percelen gewasbeschermingsmiddelen toe te passen;
  - c) Het gebod om ook anderszins te voldoen aan alle geldende wet- en regelgeving, waaronder het Activiteitenbesluit Milieubeheer;
  - d) Het gebod om aan de rand van de Percelen aan de zijde van de percelen van eisers sub 4 en 5, een draaicirkel van minimaal 12 meter breed in te richten en in acht te nemen; en
  - e) Het gebod om te bewerkstelligen dat er alsnog een hennephaag van 3 meter breed en 3 meter hoog geplaatst wordt aan de oostzijde van de Percelen;
  - f) Het gebod om strips aan de omheining van eisers sub 4 en 5 te plaatsen, die de verwaaiing van gifstoffen op effectieve wijze meten;

Dit alles op straffe van een dwangsom.

126. Nog meer subsidiair vorderen de Eisers een gebod om te voldoen aan alle geldende wet- en regelgeving, waaronder het Activiteitenbesluit Milieubeheer, op straffe van een dwangsom.

IV. SPOEDEISEND BELANG

127. De Eisers achten het spoedeisend belang in voldoende mate gegeven nu Vledder bij voortzetting van het spuiten van gewasbeschermingsmiddelen de Eisers blootstelt aan ernstige gevolgen, door gezondheidsrisico's voor de mens te veroorzaken. Gezien de aanzienlijke gezondheidsrisico's die ontstaan tijdens elke spuitessie, achten de Eisers dat

enkel om die reden een voldoende spoedeisend belang gegeven is. Dit eens te meer omdat een steeds langere blootstelling een alsmaar groter wordende kans op neurodegeneratieve ziekten met zich meebrengt, en omdat Vledder zich aan geen enkele toezegging houdt om de overlast en risico's nog enigszins te beperken. Door het onrechtmatig handelen van Vledder worden de Eisers bij voortdurend blootgesteld aan een steeds groter wordende kans op neurodegeneratieve ziekten. Daarbij speelt ook nog dat er een pasgeboren baby naast de betreffende percelen woont, en de moeder zich ernstig zorgen maakt over de effecten van de door Vledder toegepaste middelen op haar baby. Van de Eisers kan niet verlangd worden dat zij een eventuele bodemprocedure afwachten.

V. VERWEREN

128. Nu Vledder niet reageert op de vragen en verzoeken van de Eisers (en andere omwonenden) en ook niet op de sommatiebrief van de advocaat van de Eisers, of op de toezending van de conceptdagvaarding, is bij de Eisers geen verweer van Vledder bekend. De Eisers verwachten dat Vledder zich zal verweren door te stellen dat er geen sprake kan zijn van onrechtmatig handelen nu het gaat om middelen die zijn toegelaten. Op dat mogelijke verweer is in deze dagvaarding al uitgebreid ingegaan (zie hiervoor al. 43 tot en met al. 65).

MET DE EIS

Primair:

1. Vledder te verbieden op de Percelen kadastraal bekend als DVR00-I-1602 & DVR00-I-1603 & DVR00-I-1604 & DVR00-I-1605 & DVR00-I-1606 & DVR00-I-1607 gewasbeschermingsmiddelen toe te passen, dan wel laten toepassen.

Subsidiar:

2. a) Vledder te gebieden Eisers schriftelijk (via e-mail of een Whats-app bericht) te informeren wanneer de Percelen bespoten zullen worden met gewasbeschermingsmiddelen, uiterlijk 12 uur voorafgaand aan de aanvang van die bespuitingswerkzaamheden;
- b) Vledder te verbieden om bij een windsnelheid groter dan 5 meter per seconde, gemeten op twee meter boven het grondoppervlak, op de Percelen gewasbeschermingsmiddelen toe te passen;
- c) Vledder te gebieden om - uiterlijk binnen 48 uur na betekening van het vonnis van uwe edelachtbare voorzieningenrechter in deze kwestie - aan de rand van de Percelen aan de zijde van de percelen van eisers sub 4 en 5, een draaicirkel van minimaal 12 meter breed in te richten en in acht te nemen;

- d) Vledder te gebieden om - uiterlijk binnen 7 dagen na betekening van het vonnis van uwe edelachtbare voorzieningenrechter in deze kwestie - te bewerkstelligen dat er een hennep haag van 3 meter breed en 3 meter hoog geplaatst wordt aan de gehele zijde grenzend aan de woning van eisers sub 4 en 5;
- e) Vledder te gebieden om strips aan de omheining van eisers sub 4 en 5 te plaatsen, die de verwaaiing van gifstoffen op effectieve wijze meten.

3. Te bepalen dat Vledder bij overtreding van een van de geboden of verboden onder 2. a t/m e een dwangsom van € 5.000,- per overtreding dient te betalen aan Eisers.

Meer subsidiair:

4. Vledder te verbieden bij het toepassen van gewasbeschermingsmiddelen op de Percelen kadastraal bekend als DVR00-I-1602 & DVR00-I-1603 & DVR00-I-1604 & DVR00-I-1605 & DVR00-I-1606 & DVR00-1607 in strijd te handelen met geldende wet- en regelgeving, waaronder het Activiteitenbesluit Milieubeheer.

5. Te bepalen dat Vledder bij overtreding van het verbod bedoeld onder 4. een dwangsom van € 5.000,- per overtreding dient te betalen aan Eisers.

Zowel primair, subsidiair als meer subsidiair:

6. Vledder te veroordelen in de kosten van deze procedure daaronder begrepen het salaris van de advocaat, te vermeerderen met de na het vonnis te maken kosten van tenuitvoerlegging daarvan.

Deze zaak wordt behandeld door mr. M.E. Kingma en mr. L.E. Schalk, Höcker Advocaten, Apollolaan 153 (1077 AS) Amsterdam (telefoon: 020-5777700; email: mail@hocker.nl)
